

EDUARD URX, *ZA PRAVDU A MÍR*. Zostavil, predhovor napísal a poznámkami doplnil dr. Miloš Novák. Filozofické poznámky napísali dr. Dušan Prokop a Pavel Materna. Vydalo Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1954, strán 484.

Už vydanie sborníkov z prác J. Fučíka *Reportáže z buržoasní republiky* a J. Jabůrkovej *Za štěstím lidu* sa komentovalo v našich historických kruhoch tak, že oba súbory článkov sú pre svoje realistické videnie udalostí z obdobia hospodárskej krízy v ČSR pozoruhodným dokumentom doby a majú význam aj pre našu najnovšiu historiografiu.

Nazdávame sa, že toto hodnotenie je správne a rovnako platí aj pre ďalší sborník, výbor z prác Eduarda Urxa *Za pravdu a mír*, ktorý má ešte širšie tematické a časové rozpätie, prináša práce literárne, kritické práce z odboru umenia, filozofické state a kritiky, reportáže a články hospodárske a politické od roku 1924 do roku 1938. V nich získavame dôležitý príspevok na dokreslenie nedávnej histórie našich národov, pomoc pre pochopenie mnohých otázok a zároveň poznávame autora ako vzdelaného marxistu a bolševického revolucionára, popredného pracovníka komunistickej strany na tlačovom fronte, znalcu problémov Slovenska a priateľa slovenského ľudu.

Urx chcel byť literárnym kritikom a historikom. Stal sa ním svojim vzdelaním a desiatkami kritických prác, no neobmedzil sa len na oblasť literárnych záujmov. Politická atmosféra vtedajšej doby, rozvíjajúci sa triedny boj proletariátu a akútna potreba schopných a vzdelaných pracovníkov v radoch komunistickej strany dovedli ho k rozhodnutiu venovať sa činnosti žurnalistu a politika-revolutionára z povolania, čo sa napokon stalo hlavným obsahom jeho života.

Jednako aj potom zostávala Urxovi oblasť literatúry a kultúrnej problematiky stále blízka. Jeho drobné literárne práce, ďalej literárno-kritické state a kritické rozborý kultúrnych otázok, ako ich prináša sborník, svedčia o bystroti a citlivosti autora pri vnímaní hodnôt života a ich odrazu v umeleckej tvorbe. Sú prínosom najmä pri ozrejmovaní marxistických hľadísk funkcie umenia a obrazom boja E. Urxa za proletárske umenie. Pritom Urx konštruktívnu kritikou pomáhal proletárskym spisovateľom i básnikom, aby ich tvorba spĺňala umelecké postuláty a bola zároveň proletárskou svojimi koreňmi i cieľmi.

Zo širokej škály otázok, rozoberaných E. Urxom, zaujme slovenského čitateľa najmä kritické hodnotenie Davu roku 1934 (*Desať rokov Davu*, str. 117). Urxa znepokojovalo, že Dav zostal úzko obmedzenou skupinou komunistických intelektuálov a organizovane nepodchytil slovenskú revolučnú inteligenciu, že nemal vyhranené stanovisko v otázkach literatúry, že práca davistov mala často akademický charakter a nezamerala sa revolučne najmä na usmerňovanie mládeže. Sama desaťročná existencia Davu, aj keď si časopis všimá spoločenský život v jeho mnohostrannosti,

a jeho vydávanie bolo vzhľadom na situáciu predošlých rokov pokrokom, nemohla byť dôvodom k sebauspokojovaniu, lebo, ako napísal, „pole bolo úrodnejšie, veľkosť úrody zostáva za úrodnosťou pôdy“. Urxovi išlo o to, aby sa z Davu vyvinulo celé ľavé hnutie slovenskej inteligencie, ktoré by stálo po boku ľudu, aby to bolo hnutie protikapitalistické, protifašistické a protimiliaristické.

Filozofickými staťami Urx bojoval a zároveň sa aj pokúšal riešiť nimi ťažké otázky (*Ke kritice formální logiky*, str. 158). Nie div, že napriek svojim bystrým postrehom sa dopustil aj niektorých nesprávností a nepresností. Editori Urxových filozofických statí v zborníku pokračovali správne, keď ich publikovaniu venovali osobitnú starostlivosť a opatrili ich odbornými poznámkami. V nich upozorňujú na chybné pojatia, bežné vo vtedajšej dobe, no v súčasnom stave vedy už bezpečne prekonané.

V ďalších častiach zborníka vystupuje do popredia Urxova mnohostrannosť pri osvetľovaní hospodárskych a politických problémov a jeho podiel v boľševizácii KSC. V príspevkoch, uverejňovaných najčastejšie v slovenskej Pravde v rokoch 1927—1929, ďalej v *Dělnickom denníku* a Rudom práve, odhaľoval Urx podstatu kapitalistického systému, obdobia jeho prechodnej konjunktúry a ukazoval na dôsledky, vyplývajúce z toho pre robotníctvo (*Konjunktúra a robotníctvo*, str. 187). Masové hospodárske boje, demonštrácie a štrajky (napr. *Pražský projev a slovenská stávka*, str. 228, *Význam boja zemerobotníkov*, str. 212), oportunistus sociálnej demokracie a demagógia Iudákov (*Prečo sa bijú o prezidenta krajinskej správy na Slovensku?* str. 216), odrážajúce svoje kladné i tienisté stránky na kolbišti ekonomicko-politických zápasov — z toho vyrastala Urxova neúnavnosť v boji za utvorenie jednotného frontu.

Pred V. sjazdom KSC Urx bojoval za zmenu oportunistickéj pasivity v boľševickej politiku a za nové vedenie strany. Znalosť pomerov na Slovensku mu uľahčila odhaľovať jilkovské vedenie strany na Slovensku. Aj táto stránica práca E. Urxa svedčí o jeho premyslenom metodickom postupe a serióznom rozpracovaní otázok, čo bolo preňho charakteristické. Jedným z dôkazov toho je článok *Politika našej strany na Slovensku* (str. 244). V ňom až po obsírnej analýze hospodárskych pomerov a zhodnotení postavenia Slovenska v Československu prichádza k záveru, že okrem všeobecných úloh má strana na Slovensku ešte úlohy osobitné, vyplývajúce z úlohy Slovenska pri stabilizácii kapitalizmu, z vyostrenejších triednych rozporov a triedneho napätia, z otázky národnostnej a roľníckej.

Urxova boľševizačná činnosť pokračovala aj potom, keď víťazstvo revolučnej línie bolo treba previesť do praktických foriem. Pritom uverejnené príspevky E. Urxa nie sú jedinými dokladmi revolučnej aktivity. Urx sa zúčastňoval po Slovensku na desiatkach verejných zhromaždení a živým slovom kliesnil cestu novému smeru straníckej práce. Jeho záujem o riešenie problémov Slovenska môžeme postaviť narovneť záujmu a vzťahom P. Jilemnického k Slovensku, s ktorým tvorí dvojicu priateľov nášho ľudu. Úzkym spájajúcim prvkom pre oboch bol zároveň záujem o život v Sovietskom sväze, skadiaľ Urx, na základe skúseností získaných za pobytu v SSSR v rokoch 1931—1933, napísal rad reportáží, sviežich formou a pútavých svojou presvedčivosťou.

Urxove rozborý z tridsiatych rokov charakterizuje späťosť teoretického pohľadu s každodennými problémami robotníckej triedy v Československu, najmä ľudu na Slovensku. E. Urx sa nerozpakoval nazvať skutočnosť pravým menom, aj keď bola drsná (*Co se na Slovensku udětalo a čeho je třeba*, str. 438). Týkalo sa to najmä ozrejmovania podstaty slovenskej otázky, ktorej existenciu ani len pripustiť nechce-

li práve jej najhlavnejší vinníci — v ideovej oblasti hlásatelia teórie československého národa, v ekonomickej predstaviteľa monopolistického kapitálu. No je pochopiteľné, že akékoľvek zakrývanie si pohľadu na páľčivé problémy Slovenska nemohlo ani najmenej zoslabiť naliehavosť ich riešenia. Len systematické osvetľovanie príčin slovenskej otázky dávalo nádej dostať sa na cestu jej vyriešenia a tým aj likvidovania jedného z prameňov politického nebezpečenstva pre republiku, ktorý sa snažili využiť zahraniční revizionisti a ľudácki separatisti. Urxove články o Slovensku patria k najvýstižnejším obrazom o hospodárskych a politických pomeroch z druhého desaťročia predmníchovskej republiky. Nie sú iba zrkadlom faktov, ale aj navádzaním na cestu, ako paralyzovať šovinizmus a uskutočňovať proletársku solidaritu medzi českým a slovenským ľudom. Postaveniu Slovenska ako mosta a priesečníka síl zostreného pomeru medzi štátmi pri ich plánoch na nové delenie Európy venuje pozornosť v článku *Slovensko v priesečíku síl medzinárodnej politiky* (str. 399). E. Urx tu ozrejmuje, ako sa Slovensko stáva iba predmetom špekulácie na jednej strane českých imperialistov, na druhej strane predmetom chůtok maďarských a poľských, pričom však možnosť sebavedomého obranného postoja slovenského ľudu núti už počítať s vývojom novej situácie. „Ale vždy má byť (rozumej Slovensko, pozn. M. K.) len mostom, stavaným z chrbátov slovenského pracujúceho národa, nech sa už po ňom vozí ktokoľvek. Derú sa dnes o to, kto sa má po ňom vozíť a všetci sa rovnako boja, aby sa tie chrbáty nenarovnali a nevzpriamili!“ (str. 405). Urx sa plným hlasom vyslovuje proti akémukoľvek zneužívaniu a vykorisťovaniu Slovenska a prihlasuje sa solidárne k slovenskému pracujúcemu ľudu. V histórii česko-slovenských vzťahov je Urx osobnosťou, ukazujúcou už v tridsiatych rokoch smer k takému vzájomnému pomeru českého a slovenského národa, aký u nás dostal neskôr svoj teoretický základ v Košickom vládom programe.

Keď sa v dôsledku nastúpenia fašizmu k moci v Nemecku medzinárodné vzťahy zhoršovali a hrozilo rozpútanie svetovej vojny, Urx rozbormi zahraničnej situácie a vnútropolitických pomerov upozorňoval na slabé miesta, kadiaľ sa fašistické nebezpečenstvo priamo cez noc mohlo premeniť na otvorenú agresiu. Na druhej strane svojimi článkami mobilizoval zdravé sily našich národov (*Nebuďme pouhými divákmi*, str. 427), aby sa zoskupili do jednotného frontu na obranu samostatnosti štátu, vzdorovali proti hrubému nátlaku a sklonom ku kapitulácii a opierali sa o spojeneckú zmluvu so Sovietskym sväzom (*SSSR náš spojenec*, str. 448).

Optimizmus a schopnosť šíriť ho na iných — ako ďalšie charakteristické črty Urxovej osobnosti, prelínajúce sa celým jeho dielom — sú obzvlášť výrazné v predvečer mníchovskej tragédie. Nebol to však optimizmus odtrhnutý od reálnych možností. Preto v auguste 1938 Urx písal: „Takové tedy jsou perspektivy. Veskrze *optimistické*. Jen jednoho je třeba — aby vláda republiky cítila denně za sebou lid, jeho pevnou vůli, aby jí nenapadlo zakolísat v obraně republiky. A hlavně, aby vytvořila rychle nutné *předpoklady pro úspěšnou obranu*“ (str. 452—453). Taká bola viera E. Urxa a vyznanie jeho vlastenectva.

Posledný príspevok zborníka, pôvodne publikovaný v Tvorbe 2. septembra 1938 *Nebezpečí, jež hrozí* (str. 460), neznamená, že sa ním končí činnosť E. Urxa. V podmienkach ilegality za Háchovej republiky bol E. Urx postavený doma na čelo I. ilegálneho vedenia KSČ. V tejto funkcii organizoval pokrokové sily do odboja proti fašizmu, kým sa ho vo februári 1941 nezmocnilo gestapo a o rok neskôr v koncentračnom tábore zlomilo jeho život, keď nemohlo zlomiť jeho charakter revolucionára a funkcionára komunistickej strany. Pravda, Urxova činnosť

z posledného obdobia jeho života vyžaduje širšie zhodnotenie, ako to dovolil obmedzený rozsah predhovoru od zostavovateľa zborníka dr. M. Nováka, predhovoru inak výstižného a hodnotného, no zameraného najmä na obdobie Urxovej práce za predmníchovskej republiky. Aj publikovanie súkromnej korešpondencie z pozostalosti E. Urxa, ktoré nateraz nebolo možné pojať do zborníka, bude pre historika novších dejín materiálom, zasluhujúcim pozornosť.

Vydanie zborníka je svedectvom serióznej redakčnej i technickej práce a v jednom smere môže byť príkladom. Máme tu na mysli napr. publikovanie Urxových článkov, napísaných po slovensky. V zborníku sú vytlačené s pravopisnou starostlivosťou, s akou sa nie vždy stretávame v publikáciách so slovenským textom, vychádzajúcich z českých tlačiarní. Nazdávame sa, že táto stránka, vonkoncom nie iba formálna, zasluhuje, aby sme na ňu osobitne upozornili.

Je správne, že zborník určený aj pre širšiu verejnosť dopĺňa poznámková časť i prehľad životopisných dát. Filozofické poznámky pomáhajú čitateľovi-neodborníkovi lepšie pochopiť fakty z filozofickej oblasti a sú spracované podrobne. No ostatné poznámky, týkajúce sa najmä ekonomicko-politického vývoja v Československu, mali byť, aj pokiaľ ide o osoby, aj pokiaľ ide o udalosti, početnejšie a obsažnejšie. Domnievame sa, že znalosť našich národných dejín nie je ešte taká, aby náš čitateľ, bez toho, aby sme podceňovali jeho úroveň, vystačil sám so svojimi vedomosťami sledovať bez ťažkostí spojitost historických momentov, aj keď z nedávnej minulosti.

Historik by sa v používaní materiálu tohto zborníka nemal dopúšťať krajnosti ani v jednom smere. Precenenie mohlo by viesť k obmedzovaniu pohľadu na historické skutočnosti iba týmto druhom literatúry a k vzdialovaniu sa od iných prameňov, na druhej strane zanedbaním by sa nevyužila skvelá možnosť vidieť pomocou Urxových článkov a reportáží pod povrch mnohých udalostí a chápať ich podstatu. A táto možnosť sa v uvedenom zborníku ponúka najmä historikovi slovenských dejín, pretože E. Urx zachycuje okrem iného vývoj na Slovensku v jeho jednotlivostiach s obdivuhodnou vnimavosťou a pravdivo.

M. Kropilák

JÚLIUS MĚSÁROŠ, *K PROBLEMATIKE PREŽITKOV FEUDALIZMU NA SLOVENSKU V DRUHEJ POLOVICI 19. STOROČIA*. Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1955, strán 141. Cena brož. Kčs 20.

Treba povedať, že problematika prežitkov feudalizmu na Slovensku nebola doteraz spracovaná ani v hlavných črtách do tej miery, aby na základoch uceleného rozboru mohli vzniknúť ďalšie monografické badania o jednotlivých otázkach. Buržoáznonacionalistické chápanie slovenských dejín u starších historikov nedospelo a ani nemohlo dospieť k rozboru hospodárskych a sociálnych bied slovenského ľudu a uspokojovalo sa s jej registrovaním a sentimentálnym komentovaním. V staršej historickej literatúre niet jedinej práce, ktorá by sa bola zaoberala úlohou feudálnych prežitkov v spojitosti s vývinom hospodárskych a politických pomerov v druhej polovici predošlého storočia. Pri príležitosti stého výročia revolúcie v rokoch 1848 a 1849 načrtnol tematickú dispozíciu otázky Š. Janšák, ale ani potom sa dlho nepokročilo v zaplnení medzery. Len nové metodologické základy našej historickej vedy a v súvislosti s marxistickým chápaním národných dejín dôsledné uplatňovanie určitej hierarchie základných pracovných úloh v Historickom ústave

Slovenskej akadémie vied obrátili bádateľské úsilie na kľúčovú otázku slovenských dejín druhej polovice 19. stor. — na problémy vývoja kapitalizmu v poľnohospodárstve, na roľnícku otázku. Práca J. Mésároša o urbáriálnom patente z roku 1853 (HČ 1953), viac-menej materiálovej povahy, a jeho štúdia o charaktere feudálnych prežitkov na Slovensku (ČsČH 1954), vyplývajúca zo sústreďeného záujmu o otázky likvidovania feudalizmu, vyplňali citeľnú medzeru v našej dejepisnej potrebe a iniciatívne začali riešiť neprebádanú otázku feudálnych prežitkov a ich vplyvu na hospodársku a sociálnu situáciu slovenského roľníckeho ľudu. Nový príspevok k problému feudálnych prežitkov na Slovensku v období predmonopolistického kapitalizmu, aj keď je obsahove obmedzený, ako vysvitá z titulu, je uceleným pohľadom odborníka, zrasteného monograficky s látkou, na podmienenosť slovenských dejín v druhej polovici predošlého storočia práve nedôslednou likvidáciou feudalizmu. Máme pred sebou prvú syntetickú štúdiu, ktorá sa zaoberá osobitným rázom vývinu kapitalizmu v poľnohospodárstve na Slovensku, konkrétnym rozborom väčšiny feudálnych prežitkov v poľnohospodárstve a politickým dosahom konsolidácie feudálneho veľkostatku po zrušení poddanstva roku 1848.

Buržoáznodemokratická revolúcia v Uhorsku v rokoch 1848 a 1849 nebola dovŕšená a aj po zrušení poddanstva sa zachovali silné prežitky feudalizmu v ekonomike, v politických inštitúciách a v mnohých iných oblastiach spoločenského života. Téma nepotrebovala nijakú zvláštnu rozsiahlu expozíciu. Autor mohol vyjsť jednoducho z faktu, že revolúcia neodstránila feudálne latifundiá, ktoré tvorili najpevnejšiu oporu feudálnych prežitkov.

A tak bez zaťaženia vzdialenou retrospektívou vstupuje autor in medias res témy a v prvej kapitole oboznamuje čitateľa so základným významom zákona o zrušení feudálnych poddanských pomerov v Uhorsku a objasňuje vplyv, aký mal tento výdobytok buržoáznodemokratickej revolúcie na vývoj kapitalizmu v poľnohospodárstve na Slovensku. Z inštruktívneho hodnotenia zákonnej likvidácie feudálnych pomerov ako „opatrenia zhora“ pod tlakom revolučnej situácie, sústreďeného na hlavné vývinové snahy, vysvitajú jasne dve veci. Šľachta prijíma zákon o zrušení poddanstva, aby mohla prejsť do obdobia kapitalizmu s temer neotráseným veľkým pozemkovým vlastníctvom a ako držiteľ doterajších pozícií politickej moci. A druhá vec, v kontraste s tým zákon o zrušení poddanstva dal vznik „slobodným“, no chudobným masám roľníckeho ľudu, ktoré vstupovali do obdobia kapitalizmu s katastrofálnym hospodárskym základom, s nedostatkom pôdy. Neúmerne rozdelenie majetkovej držby medzi šľachtu a slovenský roľnícky ľud dokladá autor štatistickými údajmi, odvodenými zhruba z celouhorských číselných prehľadov, t. j. zo štatistických spracovaní starších. Čo sa týka pozemkovej držby šľachty, autor ju ilustruje zistením, že väčšina slovenskej pôdy (76 %) ostávala prevažne v rukách maďarských veľkostatkárov, bývalých zemeľpánov. Myslíme, aj pri všetkých nedostatkoch štatistik, že údaj je triezvy. Čo sa týka vlastníctva pôdy urbárskych poddaných, oslobodených zákonom o zrušení poddanstva od feudálnych tiarch, autor uvádza číselné prehľady, ktoré vrhajú ostré svetlo predovšetkým na mieru majetkovej diferenciacie roľníctva v slovenských župách, a tak nepriamo revidujú mylné predstavy buržoáznych historikov o roľníctve ako jednotnej triede. Odhaľujú onen proces triedneho rozkladu roľníctva, ktorý v období kapitalistickej éry s rozličnými zvyškami a prežitkami feudalizmu ešte v zrýchlenej miere vytváral dedinskú buržoáziu a dedinský proletariát. Zo štatistického materiálu vysvitá jasne, že najväčšej zložke dedinského obyvateľstva, mase bezzemkov, neprišlo zrušenie poddanstva ani hospodársky ani sociálny prospech. V slovenskej

relácii je Mésárošova práca prínosom aj v tom smere, že upozorňuje na základe vlastných výskumov na značný rozsah tzv. zmluvnej pôdy, ktorá sa nestala vlastníctvom roľníkov a bola pri premene feudálneho hospodárstva na kapitalistické zdrojom vykorisťovania.

Mozaikový exkurz v boji slovenského roľníctva z jari a v lete 1848 za dôslednejšie likvidovanie feudalizmu je zaujímavý pre čitateľa, ale zaslúžil by, myslím, jemnejšiu analýzu vzhľadom na oblasti i formy hnutia, ako aj na jeho sociálny obsah.

Kým prvá kapitola mala ukázať korene tzv. pruskej cesty kapitalistickej premeny poľnohospodárstva, druhá kapitola je venovaná zvyškom feudalizmu a feudálnym metódam vykorisťovania v poľnohospodárstve. Marcový zákon o zrušení poddanstva ponechal v rukách triedy veľkostatkárov nielen základňu jej sociálnej sily, rozsiahle veľkostatky, ale nezlikvidoval ani všelijaké vedľajšie zaviazanosti urbárskeho roľníctva k bývalým zemepánom (v novej terminológii: veľkostatkárom). Vcelku voľná chronologická osnova kapitoly umožňuje autorovi objasňovať postupne historickú indukciu jednotlivé zvyšky feudalizmu v ich ťažisku i javisku. Tak napríklad urbárski roľníci museli aj po revolúcii plniť feudálne služobnosti od urbárskych viníc, záhrad a ovocných sádov (do roku 1868). Podobne museli urbárski roľníci plniť aj naďalej zaviazanosti spojené s užívaním panského lesa a s právom pásť dobytok na pasienkoch, pretože regulácie pozemkovej držby, pri ktorých sa vydeľovali lesné podiely pre roľníkov a oddeľovali urbárne pasienky od bývalých zemepanských, preťahovali sa až do sedemdesiatych — deväťdesiatych rokov. Zvláštnu pozornosť venuje autor služobnosti urbárskych roľníkov v spojitosti s kopaničiarskou a zmluvnou pôdou, na ktorej si zabezpečovali existenciu v dôsledku prirodzeného populačného prírastku. Úpravy, ktoré urobila roku 1853 v tejto veci víťazná kontrarevolúcia, poskytovali veľkostatkárom široké možnosti, aby udržali pracovné sily roľníkov v polofeudálnom područí podľa vlastnej vôle; potom mohli žiadať alebo výkupné alebo prinavrátenie pôdy, aj keď ju roľníci držali po niekoľko generácií. Toto polofeudálne pripútanie roľníkov sa na Slovensku skončilo až v osemdesiatych, ba niekde až v deväťdesiatych rokoch.

Medzi feudálne zvyšky patrili aj revolúciou nedotknuté tzv. menšie regálne práva (výsadné právo povoľovať pálenie liehu a páleného, otvárať na urbárnych pozemkoch pieskové, štrkové a hlinené jamy, bane, páliť tehly, mlynárske právo, právo zakladať obchody a výčapy v urbárskych obciach, právo rybolovu ap.), ktorými roľníci ostávali viazaní na bývalého zemepána z hospodárskej stránky až do roku 1871. Tým autor zakončuje odhaľovanie hlavnej podstaty zvyškov feudálneho pripútania a vykorisťovania tej časti roľníkov, na ktorú sa vzťahoval zákon o zrušení poddanstva.

Pomocou hlbkej historickej retrospektívy osvetľuje autor polofeudálnu porobu roľníckeho ľudu, ktorý držal pôdu na základe zmluvy, bol v súkromnoprávnom pomere k zemepánovi a plniac robotové a naturálne povinnosti žil prakticky v postavení urbárskych poddaných. Do tejto kategórie zmluvných poddaných patrila aj zložka želiarov, ktorí za drobný prídelať pôdy konali podľa zmluvy zemepánovi ručné roboty, ako aj časť urbárskych poddaných, ktorí okrem urbárnej pôdy držali aj zmluvnú pôdu. Na týchto zmluvných poddaných sa zrušenie poddanstva nevzťahovalo a ich pomery boli zákonom celkom upravené až v pokročilom štádiu kapitalizmu roku 1896. Možno privítať, že autor venoval rozboru zmluvného vzťahu a jeho odlišeniu od urbárskeho pomeru veľkú pozornosť a na vyberanom typickom materiáli z vlastných výskumov ukázal, ako tieto zvyšky feudálneho vykorisťo-

vania a ich komplikované zanikanie treba uvádzať do spojitosti s nesmiernou biedou, sociálnou a kultúrnou zaostalosťou v niektorých oblastiach Slovenska. Na ich základe mohol ujasniť základný polofeudálny charakter v sústave rozličného odrábania na veľkostatkoch maďarskej šľachty po revolúcii, ako aj metódy, aké veľkostatkári používali pri polofeudálnom pripútaní pracovných síl roľníctva a poľnohospodárskeho proletariátu. Metódy vykorisťovania v systéme odrábania žijú ešte dodnes v myšliach staršieho pokolenia. Mésárošovo teoretické ujasňovanie pojmov porovnávaním so situáciou zmluvných poddaných, ako aj poukazovanie na rozsah týchto nových polofeudálnych záväzkov, t. j. na rozsah polofeudálneho vykorisťovania tých, čo boli prinútení živiť sa na pôde, je podnetné pre ďalšie naliehavé bádanie. Napokon ukazuje autor, ako sa zvyšky feudalizmu v určitej miere konzervovali aj v rozličných služobnostiach a dávkach cirkvi.

V prvých dvoch kapitolách, a najmä v druhej je nepochybne jadro práce. Ukazuje vedecky solídne a v bystrých formuláciách, aké dôsledky malo nedôsledné likvidovanie feudalizmu marcovými zákonmi na hospodársku a sociálnu situáciu slovenského roľníckeho ľudu. Prináša po prvý raz v našej literatúre výsledky samostatného bádania o zvyškoch feudalizmu a polofeudálneho vykorisťovania, ktoré hrdúsili slovenské poľnohospodárstvo vo vývine v období upevňujúceho sa kapitalizmu. A je nespornou zásluhou autora, že základné tézy týchto otázok spracúva nielen na základe vydaných materiálov, ale dospieva k nim aj na základe vlastného archívneho bádania.

V tretej kapitole kladie si autor za hlavnú úlohu objasniť, ako sa odrážala pruská cesta vývinu kapitalizmu v poľnohospodárstve v celkovom politickom vývine krajiny a ako vplývala na polofeudálny charakter jej štátneho zriadenia, na politické bezprávie pracujúceho ľudu a nemaďarských národností, a to za Bachovho absolutizmu, za provizória a po vyrovnaní. Kapitola má iba natoľko účinnú dejinnú architektúru, aby sa zjavil charakter politického vývoja po buržoáznej revolúcii. Základná téza, že maďarská buržoázia prenechala vedúcu politickú úlohu veľkostatkárskej triede, ktorej viedenský absolutizmus pomohol bez revolučných otrasov prejsť do obdobia kapitalizmu, tvorí tu východisko ďalšieho vývoja. Ako si režim maďarskej šľachty a buržoázie zabezpečoval polofeudálne štátne zriadenie a jeho aparát, ukazuje autor na rozbore volebného a zastupiteľského systému a župného a obecného zriadenia v Uhorsku. Autor vedel použiť presvedčivo feudálnu obmedzenosť týchto zložiek štátneho života na to, aby ukázal spojitosť hospodárskeho a politického života, zamorenie spoločenskej situácie zvyškami a prežitkami z predmarcovej doby. To, že sa v kapitole rozoberajú volebné systémy z rokov 1848 a 1874, ako aj organizácia župného zriadenia, príde čitateľovi veľmi vhod. Myslím, že by bolo prospešné zdôrazniť lapidárnou predstavou, ako sa odzrkadľovali feudálne zvyšky uhorského politického života v zložení parlamentu na konci 19. stor. a v zložení vlád.

Nakoniec sa práca snaží osvetliť súvislosť brutálnych foriem národného útlaku slovenského ľudu s nadvládou maďarskej pozemkovej aristokracie a s polofeudálnym režimom, ktorý jej slúžil. Preberajúc základné motívy v slovenskom národnom živote pod vplyvom nedôsledného likvidovania feudalizmu načrtáva zreteľný obraz národného útlaku slovenského ľudu v jeho mnohej sociálnej i kultúrnej tvárnosti. Rozsah a dosah náporu na samu existenciu slovenského národa dokladajú štatistiky o ľudovom školstve, o výmere pôdy v slovenských rukách a o slovenskom vyšahovalectve.

Táto štvrtá kapitola prináša aj správne hodnotenie hnutia slovenskej buržoázie

v druhej polovici 19. stor. V tematických skratkách autor ukazuje, že slovenská buržoázia viedla národný zápas a obranný boj prostriedkami vládnicich tried, ktorým nebola ani hospodársky ani politicky rovnocenným súperom; nevedla ho však na demokratickom základe, v zhode so záujmami širokých roľníckych mäs, proti všetkým formám feudálnych prežitkov. Preto linia pokrokovosti jej politiky mala v tomto období zostupnú tendenciu.

Mésárošova práca je bohatá na nové poznatky a celkový posudok o nej môže byť len priaznivý, a to tým väčšmi pre zasväteného čitateľa, ktorý musí oceniť okolnosť, ako si autor razí cestu k syntetickým pohľadom pracnými analytickými štúdiami v domácom archívnom materiáli. Po tejto sľubnej práci možno od neho očakávať v budúcnosti, že pôdorys problematiky feudálnych prežitkov rozšíri o ich deštruktívny vplyv v oblasti priemyslu, ako aj na nespracované otázky vo vývine agrárnych pomerov (napr. hospodárska situácia veľkostatkov), ďalej na niektoré problémy v oblasti nadstavby (právne názory a inštitúcie). Spôsob podania je sugestívny, sústreďujúci čitateľovu pozornosť, len miestami sa odchyľuje od ináč solidnej odbornej jazykovej úrovne. Mésárošova práca púta historicko-politický záujem čitateľa a tak spĺňa prirodzenú sociálnu úlohu historickej vedy.

K. Goláň

DVE VEDECKO-POPULÁRNE PUBLIKÁCIE O LUDOVITVI ŠTÚROVI

Dr. KAROL GOLÁŇ, *LUDOVÍT ŠTÚR (1856—1956)*. Vydalo Slovenské pedagogické nakladateľstvo v Bratislave 1956, strán 170, viaz. Kčs 12,80.

VLADIMÍR MATULA, *LUDOVÍT ŠTÚR (1815—1856)*. Vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1956, strán 74, brož. Kčs 2,80.

Slovenská historická literatúra obohacuje sa dvoma novými populárno-vedeckými prácami, ktoré nesú spoločný názov Ludovít Štúr. Obe vyšli v jubilejnom roku stého výročia smrti E. Štúra a sú výrazom snaženia slovenských historikov správne osvetliť túto významnú a pokrokovú osobnosť našich národných dejín a zhodnotiť jej zástoj v našom národnom vývine. Prvú prácu, ktorej autorom je Karol Goláň, vydalo Slovenské pedagogické nakladateľstvo, druhú od Vladimíra Matulu vydalo Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied.

Práca K. Goláňa má viac životopisný charakter a má bohatú obrazovú prílohu zo života Štúra a prostredia, v ktorom sa pohyboval. Autor sa však neuspokojuje len s mechanickým opisom a zoraďovaním údajov o Štúrovom živote a činnosti, ale ich začleňuje do kontextu života a vývinových problémov slovenskej spoločnosti v čase dozrievania buržoáznej revolúcie i revolučných udalostí v rokoch 1848—1849.

Pri opisovaní jednotlivých etáp Štúrovho vývinu vyzdvihuje vždy do popredia najdôležitejšie stránky a ciele Štúrových snažení. Kým v prvej časti kladie dôraz na stručné objasnenie charakteru hospodárskych a spoločenských pomerov, ďalej na objasnenie slovenského národného hnutia, ako aj užšieho prostredia a vplyvov, v ktorých vyrastal a formoval sa Štúr na národného a protifeudálneho bojovníka, zatiaľ v druhej časti rozoberá v hlavných črtách jeho boj proti feudalizmu, jeho národný zápas a úsilie o družbu národov a pod.

Práca je písaná prístupným aj ľahko zrozumiteľným štýlom. Celkove interpretácia i hodnotenie jednotlivých otázok Štúrovho vývinu, ako aj úlohy, ktorú zohral

v našich dejinách, je v práci na úrovni súčasného bádania slovenskej historiografie v tejto problematike. Goláňova štúdia vykresľuje plasticky profil činnosti Ludovíta Štúra a hodnotí ju ako pokrokovú.

Aj druhá práca od V. Matulu má vedecko-populárne zameranie. Štúdia zhŕňa výsledky vedeckej konferencie o Ludovítovi Štúrovi, ktorú usporiadal v decembri 1955 Historický ústav. Kým ťažisko Goláňovej práce — ako sme už spomenuli — je skôr na životopisnej stránke Štúrovej osobnosti, zatiaľ Matulova štúdia sa zameriava viac na hodnotenie historickej úlohy Ludovíta Štúra v našich dejinách. Možno povedať, že autor zvládol danú problematiku vcelku úspešne a práca predkladá nášmu čitateľovi prehľadnú syntézu širokej škály Štúrovho pôsobenia.

Ceníme si v práci najmä autorov rozbor činnosti a politických náhľadov Štúra po revolúcii, ako aj jeho slavianofilských snažení. Tu autor použil najviac výsledky vlastného bádania, ktoré mu pomohli osvetliť tieto doteraz málo známe úseky Štúrovej politickej a národno-kultúrnej činnosti. V publikácii autor čiastočne zrevidoval niektoré svoje staršie názory na Štúra a jeho úlohu v danej etape našich dejín a v podstate správne hodnotí jeho činnosť do jeho príklonu k Viedni ako ľudovú a národnodemokratickú. Istý reformizmus a liberalizmus mu však pripisuje najmä v otázkach boja za zrušenie poddanstva. V tomto smere nesúhlasíme celkom s autorom, a to najmä tam, kde proti tzv. „liberálnej a reformistickej“ roľníckej politike Štúra vyzdvihuje isté prejavy J. Francisciho a J. Kráľa ako radikálne demokratické. Myslíme, že revolučné názory Francisciho a Kráľa nestáli proti Štúrovým snaženiam, ale podporovali a rozvíjali jeho boj proti feudalizmu. Sám Kráľ sa po zatknutí maďarskou vládou hrdo hlásil k Štúrovmu programu a opačne, Štúr protestoval proti uväzneniu Kráľa ako bojovníka za sociálne a národné práva slovenského ľudu.

Obdobne nepovažujeme za definitívne hodnotenie Štúrovej činnosti a úlohy po jeho príklone k Viedni v rokoch 1848—1849, a to ani v Matulovej, ani v Goláňovej práci. Ak hodnotenie úlohy Štúra do revolúcie, resp. do jeho príklonu k Viedni a potom po víťazstve kontrarevolúcie je v prácach v podstate jasné a objektívne správne, nemožno to zatiaľ celkom povedať o etape Štúrovho pôsobenia v priebehu bojových udalostí v rokoch 1848—1849, ktoré sa v nich označujú ako kontrarevolúcia. Sme toho názoru, že zatiaľ sme neurobili dostatočný rozbor zložitej situácie v rakúsko-uhorskom mnohonárodnostnom štáte a nerozobrali sme dostatočne ani otázku „európskej revolúcie“ a spoločenského pokroku ako kritéria pre hodnotenie. Otázka európskej revolúcie a spoločenského pokroku nie je abstraktným pojmom, ale bola životným záujmom ľudu všetkých národností monarchie a teda aj slovenskej národnosti. Domnievame sa preto, že bude treba oveľa viac diferencovať otázky boja maďarského i slovenského ľudu za slobodu a nezávislosť a sociálny pokrok od otázky uhorskej štátnosti a hlbšie analyzovať buržoázne premeny roku 1848 nielen v Uhorsku, ale aj v dedičných krajinách a všimnúť si aj ich triedne a mocenské pozadie a podobne, lebo len na tomto rozbere budeme môcť plne, pravdivo a bez prikrášľovania zhodnotiť aj úlohu Štúra v revolúcii 1848—1849.

Prirôdzeno, nebolo úlohou autorov uvedených publikácií robiť takýto rozbor. To im nedovoľoval ani rozsah ani zameranie ich prác. V tomto smere bude potrebné jednak ďalej rozvíjať bádanie, jednak zhodnotiť a diskutovať o výsledkoch, o koncepciách i záveroch doterajších prác na tomto úseku našich dejín.

J. Mésároš

Maďarská historiografia si v minulosti pomerne málo všimala obdobie, ktoré uplynulo medzi potlačením maďarskej revolúcie rokov 1848/49 a uskutočnením rakúsko-uhorského, lepšie rakúsko-maďarského vyrovnania z roku 1867. Malo to svoje osobitné príčiny, pretože za trvania Rakúsko-Uhorska sa maďarskí historici nechceli príliš dotýkať pálčivých problémov, ktoré súviseli s existenciou absolutizmu reprezentovaného vládou A. Bacha, potierajúcou húževnato úsilie Maďarov o národnú a štátnu samostatnosť. Okrem menších prác sa obsiahlejšie venoval obdobiu, ktoré by si aj v slovenskej historiografii zaslúžilo osobitnú pozornosť, jedine A. Berzeviczy v trojzväzkovom diele *Az abszolútizmus kora Magyarországon* (vyšlo v rokoch 1922—1933). No Berzeviczyho práca, akokoľvek rozsiahle a pomerne veľmi podrobná, bola napísaná šľachtickým príslušníkom maďarskej vládnúcej triedy a nemohla sa preto vyčerpávajúco dotknúť takých vecí, ktoré sú najcharakteristickejšie pre bachovský absolutizmus. Berzeviczy si najmä nevnímal rôzne hnutia vznikajúce v kruhoch pokorenej vlasteneckej šľachty, ako aj v širokých vrstvách ľudových. Treba preto vítať novú Lukácsovu prácu o maďarských (uhorských) hnutiach za neodvislosť a ústavnosť v rokoch 1849—1867, lebo sa podrobnejšie zaoberá práve hnutiami namierenými v spomínaných rokoch proti absolutizmu, ktorý sa po roku 1848 chcel udomáčniť v Uhorsku. Nedokončená buržoázna maďarská revolúcia roku 1848—1849 umožňovala síce rozvoj buržoázneho vývinu, ale práve bachovský absolutizmus podstatne zabraňoval jeho plné rozvinutie. Potlačením maďarskej revolúcie roku 1849 sa prirodzene boj Maďarov o národnú slobodu a samostatnosť neskončil, ale vynachádzal nové a nové spôsoby a formy pre svoje pokračovanie. Nevyriešená národnostná otázka, zachovanie veľkostatku a jeho moci a ďalšie trvanie rôznych zvyškov feudalizmu poskytovali pokrokovým predstaviteľom maďarskej spoločnosti možnosti pokračovať v zápase, ktorý viedol napokon k rakúsko-uhorskému vyrovnaniu, neuspokojujúcemu plne všetky vrstvy uhorskej spoločnosti. Jednako správne je Lukácsovo konštatovanie, že kým doba absolutizmu zdržovala rozvoj kapitalistických spoločenských a výrobných vzťahov, rakúsko-uhorské vyrovnanie z roku 1867 prispelo napriek svojim nedostatkom k rýchlejšiemu rozvíjaniu kapitalistického vývinu a k vytvoreniu štátneho organizmu vhodného predovšetkým pre maďarskú buržoáziu. Je veľmi pravdepodobné, no Lukácsova práca nevenuje dostatočnú pozornosť tomu, že absolutizmus v rokoch 1849—1867 (1865) podstatne prispieval k ďalšiemu mohutneniu národotvorných síl maďarstva, a to aj na úkor nemaďarských národností, ktoré sa v tomto období opierali o viedenskú vládu, neustále dúfajúc v jej veľkomyseľnosť a dobroprajnosť, ktorá sa mala prejaviť najmä tým, že Viedeň mala výdatnejšie podporiť nemaďarské národnosti v ich boji za vymanenie sa spod udúšajúceho maďarizačného vplyvu a za národnú neodvislosť od Maďarov. Lukács vo svojej práci nemienil podať vyčerpávajúci obraz spomínaného obdobia, ale predovšetkým, na rozdiel od buržoáznych dejepiscov, osvetlil bez akéhokoľvek prikrášľovania a s uvedením doteraz zamlčaných faktov skutočný obraz hnutia národného odporu Maďarov v rokoch 1849—1867, prejavujúceho sa v boji o národnú nezávislosť a o obnovu ústavy z roku 1848. Podrobnejšie sa nedotkol ani činnosti maďarskej emigrácie vedenej predovšetkým L. Kossuthom, ani súvislostí s národnostnou problematikou, ale

nepodáva ani priebeh rokovaní, ktoré viedli napokon k rakúsko-uhorskému vyrovnaniu.

Lukácsova práca, založená na použití nielen príslušnej staršej i novej literatúry, ale aj na pozoruhodnom archívnom materiáli domácom, viedenskom, ako aj časopiseckom, je rozdelená na štyri časti. V prvej časti sa zaoberá hnutiami odporu proti absolutizmu za vlády A. Bacha v rokoch 1849—1859, načrtajúc najprv triedne zloženie spoločnosti po potlačení maďarskej revolúcie, a osobitne sa dotýka aj postavenia robotníctva, a to najmä na Slovensku (str. 38 a 40), kde došlo na niekoľkých miestach, zvlášť v banských krajoch, k prejavom nespokojnosti. Po vykreslení činnosti a odsúdenia Bl. Telekiovej a Kl. Löveiovej zaoberá sa Lukács obširnejšie organizovaním hnutia nezávislosti začiatkom päťdesiatych rokov, odhalením a potrestaním jednotlivých sprisahaneckých skupín, potom atentátom Libényiho na cisára Františka Jozefa, solidaritou európskych mocnárov prejavenu pri tejto príležitosti, ale aj vyhláseniami svedčiacimi o súhlase s Libényiho skutkom. Na konci tejto časti knihy všima si Lukács prejavy nespokojnosti obyvateľstva za krymskej vojny a proti uzavretiu konkordátu, pôsobenie hospodárskej krízy v rokoch 1857—1859, pohyby Kossuthových prívržencov a Deákovo stanovisko, úlohu starokonzervatívov, národný odpor Maďarov za vojny roku 1859, odpor roľníctva a chovanie sa maďarských vojakov a vôbec zosilnenie revolučného hnutia.

V druhej časti knihy všima si potom Lukács vyhrotenie vládnej krízy v dôsledku prehratej vojny, hnutie, ktoré vyvolalo vydanie tzv. protestantského patentu, vystúpenie študentstva, Táncsicsov proces, smrť a pohreb Széchenyiho, vplyv víťazstva Garibaldiho na maďarské hnutie odporu a otvorenú zradu maďarskej aristokracie pri vydaní tzv. Októbrového diplomu, ďalej činnosť uhorského snemu roku 1861 a jeho dve stránky, stanovisko Fr. Deáka i smrť L. Telekiho a rozpustenie parlamentu v dôsledku zaujatia stanoviska nezlučiteľného s mienkou Viedne.

V tretej časti knihy sa Lukács dotýka udalostí z rokov 1860—1865, ktoré sú označené ako obdobie provizória za Schmerlingovej vlády. V tejto súvislosti charakterizuje Lukács absolutizmus v novom rúchu, stanoviská jednotlivých strán a tried, oživenie pohybov a rozoberá a hodnotí plán dunajskej konfederácie L. Kossutha, ktorý sa stal známy o niekoľko rokov po inom pláne, vypracovanom Táncsicsom, revolucionárom z roku 1848, pod názvom *Hét nemzet szövetsége (Spojenectvo siedmich národov)*. Ďalej si Lukács všima poľskú revolúciu roku 1863 a jej ohlas na hnutie maďarskej nezávislosti a niektoré sprisahanecké skupiny v tomto období.

V poslednej časti knihy sa Lukács zaoberá pokusmi o odpor Maďarov krátko pred rakúsko-uhorským vyrovaním, najmä za prusko-rakúsko-taliankej vojny roku 1866. Tu je osobitne zaujímavé účinkovanie tzv. Klapkovej légie, ktorú organizoval populárny obranca pevnosti Komárna z roku 1849 na pruskom území, najmä z uhorských zajatcov, s cieľom vniknúť do Uhorska ešte v priebehu prusko-rakúskej vojny a pokúsiť sa o získanie moci. Klapkovo podujatie nebolo však dostatočne pripravené a nenašlo pri príchode do Uhorska v auguste 1866 takmer žiaden ohlas. Klapka vnikol do Uhorska v auguste cez Kysuce a bol čoskoro donútený ustúpiť. Medzi slovenským obyvateľstvom nenašla jeho akcia, u obyvateľstva nepripravená, žiadnu ozvenu ani podporu. V závere svojho diela konštatuje Lukács solidaritu vládnúcich tried ako hlavnú príčinu, prečo nedošlo roku 1866, pomerne priaznivom pre pokorenie Viedne na širšej vnútornej báze, k zjavnejším výsledkom hnutia národného odporu, čo napokon viedlo k rakúsko-uhorskému vyrovnaniu.

Lukács publikuje vo svojom diele aj nový dokumentárny materiál, ktorý sa však týka výhradne maďarského hnutia odporu.

Pokiaľ ide o prínos Lukáčsovej práce pre slovenské dejiny, okrem spomínaných už robotníckych nepokojov v banských mestách uvádza aj niekoľko zaujímavých zpráw o niektorých roľníckych nepokojoch na Slovensku, ako napr. o nepokojoch v Čaradiciach v Tekovskej, kde roku 1857 bolo treba vyslať oddiel vojakov na skrotenie slovenských roľníkov, vo Sv. Jure pri Bratislave bolo treba na jar 1858 podrobiť zasa slovenských vinohradníkov, v Hurbanove bolo práve tak potrebné vojensky zakročiť proti slovenským a maďarským roľníkom, v Terchovej vznikla zasa zrážka medzi roľníkmi a žandarmi. Všetky tieto nepokoje boli vyvolané dôsledkami roľníckej politiky vládnych orgánov. Lukács uvádza, že počas poľského povstania roku 1863 viac študentov zo Slovenska ušlo do Haliča a zúčastnilo sa povstania.

Celkove možno povedať, že Lukáčsova práca znamená podstatný prínos pre poznanie obdobia 1849—1867 v uhorských dejinách a bude tvoriť dobré východisko pre ďalší výskum.

Fr. Bokes

WITOLD KULA, *KSZTALTOWANIE SIE KAPITALIZMU W POLSCE*, Varšava 1955, strán 135.

Práca W. Kulu o formovaní kapitalizmu v Poľsku, aj keď sa dotýka celej zložitej problematiky vytvárania kapitalizmu, je vybudovaná na doterajších výskumoch poľských historikov i autora samého, nemá charakter materiállovej práce. Práve naopak — stavia len diskutabilné tézy, ktoré nie sú materiállove dostatočne doložené a vedecky dokázané. Snahou autora je usmerniť ďalšiu vedeckú prácu, ktorá by nakoniec priniesla potvrdenie alebo vyvrátenie téz a názorov, zhrnutých v recenzovanej knihe. No aj tak je to nesporne najlepšia práca spomedzi tých, ktoré na podobnú tému v poslednom čase vyšli, a to najmä pre Kulovo hlboké vniknutie do problému a veľké faktové vedomosti.

Kulova kniha sa zaoberá štúdiom obdobia od rozdelenia Poľska do likvidácie feudalizmu v ruskom Poľsku (Kongresovke), t. j. rokmi 1795—1864, v ktorých sa podľa neho rozhodovalo, či sa feudalizmus odstráni revolučnou cestou alebo či feudáli zostanú a iba zmenia spôsob svojho vykorisťovania (str. 8). Aj keď si práca všímá len poľské pomery (iba v poslednej časti stavia autor zovšeobecňujúce tézy o vývoji kapitalizmu v zaostalých krajinách Európy), historik zaoberajúci sa vývojom kapitalistickej formácie nájde v nej mnoho podnetného či už po stránke metodickej alebo faktovej.

Začiatok knihy je venovaný štúdiu hospodárskych následkov rozdelenia Poľska. Autor v tej súvislosti postavil týchto päť téz (str. 20—26):

1. Roztrhnutie politickej jednoty poľských krajín bolo rozhodujúcim faktorom pre ich nejednotný hospodársky vývoj i nerovnomernosť tohto vývoja, neodlučiteľnú od kapitalizmu samého. Na inom mieste Kula tvrdí, že feudalizmus nerovnomerný vývoj nepoznal (str. 9).

2. Vytváranie trhu v národnom meradle prebiehalo rozhodne skôr v národných ako v štátnych hraniciach, a to tak pred rozdelením ako po ňom. Pred rokom 1795 boli podľa Kulu hospodárske styky centrálnych poľských krajín omnoho užšie s etnicky poľskými krajinami, ležiacimi mimo územia poľského štátu ako s nepoľskými územiami Rzeczki pospolitej.

3. Delenia zhoršili formujúce sa hospodárske styky medzi etnicky jednotlivými poľskými oblasťami, a to zvlášť po roku 1815, no treba mať na mysli, že také etnicky dôležité poľské územia ako Sliezska a Pomorie, ktoré pred rokom 1772 boli mimo poľského štátu, po deleniach sa dostali do jedného štábného útvaru s inými poľskými krajinami, čo posilnilo ich poľskosť a zohralo veľkú úlohu v národnom obrodení Sliezska.

4. Vývoj trhu v národnom meradle prebiehal aj napriek tomu, že tri vlády, ktoré si rozdelili Poľsko, kládli všemožné prekážky stykom jednotlivých oblastí bývalej Rzeczypospolitej. Tento trh sa vyvíjal nielen čo sa týka obehu tovarov, ale aj čo sa týka trhu pracovnej sily. Kula však poznamenáva, že dokázanie tohto by malo veľký význam pre pochopenie vytvárania poľskej robotníckej triedy i buržoázneho národa.

5. Hospodárske premeny pri všetkej svojej špecifičnosti sa v jednotlivých oblastiach v zásade uskutočnili v jednom čase. V tejto téze má autor na mysli likvidáciu feudalizmu a varuje klásť znak rovnosti medzi to, čo sa urobilo roku 1823 v Poznansku, roku 1848 v Haliči a roku 1864 v ruskom Poľsku, najmä preceňovať oslobodenie roľníkov v pruských oblastiach. Bolo to oslobodenie bez pôdy a prakticky znamenalo aj naďalej robotu, aj keď bez poddanstva, pretože roľníci, ak chceli žiť, museli aj naďalej robotovať u svojich bývalých feudálnych pánov. Feudálne vzťahy tu podľa Kulu neboli s konečnou platnosťou zlikvidované ani po roku 1848 a tak možno hranicu medzi feudalizmom a kapitalizmom v Poľsku položiť do päťdesiatych rokov 19. stor., keď boli feudálne vzťahy značne rozložené už aj v Kongresovke.

Veľa závažného povedal Kula aj o vývoji kapitalizmu v poľnohospodárstve. Ukázal, že v ním študovanej dobe sa pôda v Poľsku stávala tovarom a medzi feudálnych statkárov vnikalo mnoho elementov buržoázneho pôvodu (a to najmä v ruskej oblasti). Vzniklo celé zákonodarstvo chrániace predaj a prenájom, úver i pôžičky buržoáznym podnikateľom (str. 37). Hoci snaha po feudálnej robotovej i naturálnej rente rástla najmä u drobných feudálov, objem nerobotovej práce stále stúpala. Práve tak vzrastal aj objem vnútorného trhu, na ktorom sa začína objavovať stále viac a viac veľké hospodárstvo. Toto si dobýva najmä mestské trhy a dodáva na ne svoje surové i spracované výrobky, ako lieh, cukor a pod. Aj roľnícky produkt sa podľa Kulu (napriek prekážkam feudála), dostával na trh vo zväčšenom meradle, a to predovšetkým zásluhou obchodného kapitálu, ktorý sa tu dostal k neobyčajnému zdroju zisku (str. 42).

Kula sa pokúsil teoreticky osvetliť aj otázku vyhánania z pôdy. Tvrdí, že ho pred koncom 18. stor. v Poľsku takmer ani nebolo; odvtedy sa mohlo uskutočňovať len preto, že feudál mal možnosť za vyhnaného roľníka nájsť slobodného roľníka (str. 51). Upozorňuje, že pod vyhánaním treba vidieť aj zmenu roľníka na želiara (str. 52).

K vývoju poľského textilného priemyslu, najdôležitejšieho priemyslu manufaktúrneho obdobia, vyslovil autor v práci tieto tézy: 1. priemysel Lodže mal priamo kontinuitu s textilnou výrobou v Sliezske a Veľkopoľsku, najmä čo sa týka pracovnej sily; tento priemysel nevyrábala pre „východné“ trhy (Rusko), ale predovšetkým pre vnútorný trh. Tým bojuje najmä proti náhľadom Rózy Luxemburgovej, ktorá východnými trhami vykladala vznik priemyslu v Kongresovke; 3. textilná výroba v oblasti Lodže veľmi rýchlo prerastala z drobnotovarovej na manufaktúrnú a potom na továrenskú; 4. kapitál, ktorým tento priemysel vznikol, bol domáceho pôvodu (Kula kapitál poľských občanov nemeckého a židovského pô-

vodu nepokladá za cudzí); 5. robotnícka trieda v textilnom priemysle bola po stránke národnej poľská (str. 54—58).

Ako sme už v úvode spomenuli, vyslovil Kula aj tézy o vývoji kapitalizmu v zaostalých krajinách (Európy). Sú to:

Téza o disproporcii medzi súčasne existujúcimi elementami rôznych štádií kapitalistickej výroby, t. j. že nové elementy kapitalistickej výroby nepohlujú hned staré spôsoby výroby, ale nechávajú ich ešte dlho pri živote (str. 93—94).

Téza o súvislosti medzi rozvojom foriem pokrokových a udrzovaním sa foriem zaostalých, t. j. že vyspelou technikou vybavené závody používajú práce technicky úplne primitívne vybavených podnikov (str. 94—95).

Téza o súčasnom prebiehaní pôvodnej i kapitalistickej akumulácie. Podľa Kulu bol proces pôvodnej akumulácie v Poľsku veľmi krátky a dá sa položiť do poslednej etapy feudalizmu, vlastne do doby, o ktorej hovorí jeho práca (1795—1864). V pôvodnej akumulácii mal podľa neho väčšiu úlohu feudál, meniaci sa na kapitalistického statkára (str. 95—96).

Téza o brzdiacej úlohe troch opísaných faktorov, vyplývajúca jasne z povedaného (str. 96).

Podľa našej mienky plne obstoí z týchto téz iba prvá. Druhá má platnosť len pre tie odvetvia výroby, kde strojový priemysel pre nízku produktivitu práce nevyrábala ešte toľko, že by sa mohol úplne zaoberať bez polovýrobov z technicky zaostalejších výrobní. Je síce pravda, že to tak bolo pri strojovej výrobe priadze z ľanu (Kulov príklad), ale napr. už pri výrobe priadze z bavlny alebo vlny stroje svojou vysokou produktivitou veľmi rýchlo vytlačili kolovraty a vretená. Ani iný príklad na túto tézu — úzke spojenie vysokých pecí s manufaktúrami ju nepotvrzuje, pretože jednoduchá vysoká pec je tiež len typom manufaktúrnym (Strumilin).

K tretej téze mal autor vysvetliť svoje chápanie pôvodnej akumulácie, keďže tu panuje veľká nejednotnosť názorov. Takto je ťažko pochopiť, ako nemohla v Poľsku platiť taká historická zákonitosť, že pôvodná akumulácia kapitálu predchádza akumulácii kapitalistickej. Štvrtá téza zasa nemá platnosť, pretože: 1. zjavy v téze prvej a druhej sú známe aj z krajín, ktoré sa vo vývoji kapitalizmu neomeškali, 2. že jedna téza neplatí, 3. platnosť celej tézy je podmienená úplnou platnosťou predchádzajúcich troch téz.

Najcennejší je v celej knihe nový, veľmi presvedčivý výklad nerevolučnosti buržoázie v Poľsku v poslednej etape feudalizmu. Kula vyvracia doterajší názor, že buržoázia bola nerevolučná preto, že bola slabá, a presvedčivo ukazuje, že to bolo preto, že jej feudalizmus dával plné možnosti existencie a námezdného vykorisťovania.

Kula ukazuje, že v Poľsku nemajú platnosť tie tri tézy (potreba robotníkov, na ktorých prácu držali feudáli monopol; snaha nadobudnúť vlastníctvo pôdy, držanej výlučne feudálmi; boj o trh, ktorými sa všeobecne vykladá antifeudálnosť buržoázie. Dokazuje, že v uvedenom čase nikdy nebol nedostatok pracovných síl pre kapitalistické podniky, že buržoázia mohla pôdu slobodne nadobúdať (a aj nadobúdala). Problém boja o trh (a to aj ako „školy nacionalizmu“) platí podľa neho pre Nemecko a Taliansko, kde buržoázia malých feudálnych štátikov skutočne potrebovala širšie národné trhy, poľská buržoázia však tieto trhy našla v štátoch, do ktorých sa po delení dostala. A tak jej bol trh nie školou nacionalizmu, ale práve naopak — renegátstva (str. 109).

Aby túto svoju ďalekosiahlu tézu ešte lepšie podložil, vo forme odpovedí na

otázky ukazuje, že feudalizmus zaručoval buržoázii plnú istotu držby kapitálu, stál na stráži slobodného nájmu pracovnej sily, práve tak ako mimoekonomického násilia, a ak už obmedzoval, tak vždy len toto a nie slobodný nájom pracovnej sily, že prial vytváraniu trhu pracovnej sily, chránil veriteľa, podporoval koncentráciu kapitálu, tvorenie vnútorného trhu pre buržoáziu, otváral zahraničné trhy a že teda meštiaka nemalo čo stavať proti takémuto štátu, aj keď tento formálne nepatril jemu (str. 131—132). A tu treba zdôrazniť, že to tak bolo aj u nás, pravda, so špecifickými črtami.

Kula dokazuje, že ani remeselníctvo nezaujímalo antifeudálne stanovisko, keďže sa bálo konkurencie priemyslového i obchodného kapitálu a na základe toho vyvodzuje, že za víťazstvo kapitalizmu v Poľsku bojovali jedine ľudové masy, predovšetkým roľníctvo, a že proti nim sa už za feudalizmu začal vytvárať statkársko-buržoázny blok, „najväčšia brzda v politických dejinách Poľska za kapitalizmu“ (str. 134—135). Medzi feudálmi a buržoáziou nebolo podľa Kulu v tom čase žiadnych antagonistických protikladov.

Kulom vyslovené tézy si zasluhujú hlbokú pozornosť aj zo strany českých a slovenských historikov, a to najmä téza o príčinách nerevolučnosti buržoázie. Podľa našej mienky dá sa nerevolučnosť buržoázie u nás vysvetľovať práve tak ako v Poľsku. Veď rakúsky feudálno-absolutistický štát viedol voči buržoázii takú istú politiku ako štát ruský alebo pruský. Podporoval práve tak jej rozvoj (resp. ho aspoň nebrzdil) a nechránil svojim právom jej buržoázne záujmy. V Uhorsku, pravda, bola situácia skomplikovaná tým, že jeho hospodársky vývin rakúsky štát umeľe brzdil, tu však pomáhal vytvárať statkársko-buržoázny blok práve spoločný boj buržoázie i kapitalizujúceho sa statkárstva proti tomuto brzdeniu.

A. Špiesz

BANSKÁ BYSTRICA. Sborník prác k 700. výročiu založenia mesta. Vydalo vydavateľstvo Osveta, Martin 1955. Pripomienky k prvým trom kapitólám sborníka.

Z prihovoru Juraja Kostiviara nadobúda čitateľ sborníka presvedčenie, že prišpievatelia po dôkladnom štúdiu a ozrejmení všetkej problematiky podajú vyčerpávajúci obraz Banskej Bystrice za sedem uplynulých storočí. Nevedno však, prečo sa obdobiu vrcholného a neskorého feudalizmu venuje v štúdiách A. Gáčovej a P. Ratkoša veľmi malá pozornosť a obdobiu kapitalizmu sa nevenuje vôbec. Veď nemožno pochopiť desaťročné socialistické budovanie Banskej Bystrice, keď nemáme ozrejmené obdobie, ktoré tesne pred ním predchádzalo, t. j. obdobie kapitalizmu. Dokonca v úvode sborníka sa zrejme opomína obdobie kapitalizmu („A tak je v knihe pohľad na Banskú Bystricu v najstarších časoch, za feudalizmu, v dobe súčasného budovania socializmu...“ str. 9), čo budí v čitateľovi dojem, akoby redakcia nepokladala ani za dôstojné zapodievať sa obdobím kapitalizmu v Banskej Bystrici.

Štúdiá G. Balašu ako súborné vyhodnotenie dokladov o predhistorických kultúrach na širšom okolí Banskej Bystrice má ráz priekopníckej práce. Mali by sme však k tejto štúdii niekoľko poznámok: Nie je jasné čitateľovi, na ktorých rímskych spisovateľov myslí autor, keď hovorí o hlbokých nepreniknuteľných lesoch (str. 12).

Štylisticky je veľmi nešťastne stavaná veta: „Máme zprávy o Kotínoch osadených

v slovenských horách, v susedstve ktorých žili ilýrski Osi, o ktorých napísal Tacitus, že vyrábali železo." Čitateľ má totiž dojem, že Osi boli zhutňovateľmi železa. Odhliadnuc však od toho, sotva možno Kotinov lokalizovať do blízkosti Banskej Bystrice (str. 16).

Treba pochybovať aj o tom, že Marcus Aurelius počas svojho vojenského fa-
zenia prenikol do oblasti stredného toku rieky Hrona (str. 16). V náleze denárov
na Hrádku najmladší denár pochádza z doby Dida Juliána. Bežný čitateľ, ba do-
konca historik, ktorý nie je špecialistom v oblasti starovekých dejín, očakával by
za menom cisára roky panovania, aby si mohol utvoriť predstavu o vekovom roz-
pätí nájdených denárov (str. 16). Na strane 17 sa autor vracia k otázke stanovenia
prvopočiatkov baníctva v súvisi s Kvádmi. Keď však píše o žiarovom pohrebišti
v Moštenici, ktorého vznik kladie do prelomu IV. doby bronzovej a starej doby
hallštatskej, autor tvrdí, že pračlovek tam doloval medenú rudu (str. 13). Posledné
roky sťahovania národov je pojem veľmi nepresný a nemožno ho dávať do spo-
jitosti s Agricolovým tvrdením. Podľa Agricolu vznik Banskej Štiavnice a Krem-
nice, nie však Banskej Bystrice spadal by do roku 756 n. l. (str. 17).

Napriek týmto nedostatkom je štúdia G. Balašu vhodným príspevkom zborníka,
ktorý mal čitateľa viesť do štúdie A. Gáčovej.

Štúdia A. Gáčovej *Mesto za feudalizmu* je najslabšou štúdiou celého zborníka,
hoci by mala byť štúdiou najdokonalejšou, aby poskytla čitateľovi dokonalý obraz
o dejinách mesta Banskej Bystrice pri použití archívneho materiálu (čo len vý-
berového) zo siedmich storočí. História hociktorého mesta je súhrnom historických
poznatkov a dedukcií o vývoji mestskej society po stránke hospodárskej, politicko-
právnej a kultúrnej. Hospodársku stránku vývoja ovplyvňujú prírodné pomery
prostredia, v ktorom sa mestská societa vytvára. Banská Bystrica tvorí zvláštny
typ banského mesta. Je jediným mestom medzi siedmimi stredoslovenskými ban-
skými mestami, kde nie sú banské podniky v intraviláne. Výhodná poloha Banskej
Bystrice pri Hrone a na hlavnej dopravnej tepne jej predurčila úlohu obchodného
strediska. Banská Bystrica bola až na druhom mieste banským mestom. Túto sku-
točnosť si všimla aj A. Gáčová, hoci jej potom nevenovala pozornosť (str. 23:
„Svoju pozornosť bystrickí ringbürgeri obracali vždy viac na obchod a remeslo,
usilujú sa získať ďalšie práva obchodného charakteru, vytvoríť uzavretý hospo-
dársky celok Bystrice s okolitými poddanskými osadami patriacimi mestu”).

Jej práca je veľmi nesúrodá a presahuje do práce P. Ratkoša. Neskorším storo-
čiam nevenuje dostatočnú pozornosť a míňa sa cieľa: podať výstižným spôsobom
krátko vývoj mesta a mestskej society po každej stránke.

K jednotlivým tvrdeniam v štúdiu máme tieto pripomienky: Tvrdenie, že v okolí
Zvolena a zvolenského hradu žilo slovanské obyvateľstvo nepretržite aspoň od 9.
storočia (str. 18), vzbudzuje v čitateľovi dojem, akoby tým A. Gáčová chcela
tvrdiť, že v dobe pred 9. storočím okolie Zvolena nebolo Slovanmi obývané. O ob-
čine Bystrici a jej cirkevnej organizácii možno vysloviť len hypotézu — ktorá bude
asi blízka pravde — nemožno však túto záležitosť nastoliť ako skutočnosť, keďže
priamych dokladov niet (str. 18). Základné výsady, privilégia sú jasné z tzv. zakla-
dacej listiny mesta Banskej Bystrice, otázke práva, najmä štatutárneho, ostala však
autorka dlžná odpoveď. Pri prerastaní Nemcov nad Slovákmi autorka nevysvet-
ľuje podstatu tohto procesu (str. 19), čo by bolo uľahčilo porozumenie, prečo došlo
k rozpadu, resp. zániku občiny Bystrice a vzniku mesta, štrukturálne cudzej jed-
notky hospodárskej, právnej a národnostnej. Aj opis chotára, jeho vývoj, význam
lesov a vývoj mestského majetku mal tvoriť nepostrádateľnú časť štúdie. Treba

pochybovať o tom, že by označenie comes v súvislosti s comesom Andrejom (rok 1263) bol býval šľachtický titul. Skôr treba predpokladať, že ide o funkčný titul (str. 20). Je potrebné vysvetliť zmenu v presune ťažby zo strieborných rúd na ťažbu rúd medených.

Prenáhlenosť v záveroch ukazuje aj tá časť práce (str. 20), kde sa hovorí o tom, že Peter Karl mal sám v držbe veľkú časť baní v okolí Banskej Bystrice. Pri nedostatku údajov, koľko bolo v 14. stor. baní na okolí Banskej Bystrice, nemožno robiť také odvážne tvrdenia, že by bol Peter Karl vlastnil veľkú časť bystrických baní (str. 20).

Autorka nedostatočne dokumentuje archívnym materiálom tvrdenie, že do Banskej Bystrice prichádzali aj baníci z Čiech a Moravy (str. 20). Archívnym materiálom by bolo potrebné presnejšie číselne vyjadriť v štúdiu spomínané veľmi nízke mzdy mestskej chudoby (str. 20). Nepoznáme konkrétny údaj z daňových súpisov, kde by sa hovorilo o veľkej biede početnej mestskej chudoby, a bolo by dobre, keby sa takýto konkrétny doklad našiel. Proti špičkovým daňovým sumám v daňových súpisoch nachádzajúce sa nižšie daňové sumy nemusia byť ešte daňami mestskej chudoby. Daňové príspevky mnohokrát platili vo viacerých splátkach tak bohatí, ako aj chudobní. Závery z účtovných kníh môžeme robiť len po ich dokonalom rozbere, pričom musíme vždy brať do ohľadu vtedajšie ceny životných potrieb, ceny dobytku, nehnuteľností atď. Výskumný pracovník v hospodárskych dejinách sa musí snažiť vypočítať, zostaviť cenový a daňový kľúč k tej ktorej dobe, aby mohol podľa nich posudzovať, či sú dane vysoké v pomere k zárobkovým možnostiam. Táto akási „vedľajšia práca“, ktorá zaberie mnohokrát viac času ako jednoduché vyexcerpovanie a vyhodnotenie aj väčšieho množstva archívneho materiálu, odradzuje našich pracovníkov od výskumu hospodárskych dejín a venujú sa radšej výskumu takých tém, kde rýchlejšie a s menšou námahou môžu dosiahnuť efektnejšie výsledky.

Nie je jasné, prečo sa práve v 14. stor. zdôrazňuje (opäť bez konkrétnych dokladov) rast delby práce. Dá sa skôr predpokladať v 13. stor. alebo vo väčších rozmeroch v období thurzovsko-fuggerovského podnikania (str. 20).

Nepoznáme konkrétny archívny doklad z konca 14. stor. o živelnom boji bankových robotníkov v Banskej Bystrici.

Na strane 20 sa hovorí o nazhromaždenom kapitáli, nespomína sa však, aký bol pôvod tohto kapitálu. V každej dobe si banké podnikanie vyžadovalo značný investičný a prevádzkový kapitál, čo sa tiež prejavuje koncom 14. stor. Banskú spoločnosť (ťažiarstvo), máme v Banskej Štiavnici doloženú skoro o storočie skôr. Nemožno predpokladať, že by banskobystrické pomery boli od štiavnických natoľko odlišné, že by dávno pred rokom 1388 nebolo došlo ku koncentrácii investičného a prevádzkového kapitálu. Ojedinelé zprávy zo stredoveku nemožno (pravda, podľa povahy materiálu) mnohokrát považovať za údaj s termínom „a quo“.

Nie je nám známy ani konkrétny údaj o tom, že by sa Ján Ernst a Michal Kőnigsberger boli „vyšvihli“ z obchodníkov meďou a striebrom na bankových podnikateľov (str. 21), aj keď možno predpokladať, že väčšina kapitálu investovaného do baníctva a hutníctva pochádza z kapitálu obchodného (str. 21). V Banskej Bystrici je potrebné predpokladať rozvinutý obchod meďou, obchod drahými kovmi bol však značne obmedzený od doby reforiem kráľa Karola Róberta. S obchodníkmi obchodujúcimi rudami drahých kovov (skôr s akýmsi priekupníkmi) v tom zmysle ako v českých prameňoch (tzv. „Erzkauféri“) sa na Slovensku doteraz v archívnom materiáli nestretávame. Treba aj pripomenúť, že výraz „Erz“ v stredoveku

znamenal striedave „rudu“ aj „kov“. Thurzovci postavili cestu z Banskej Bystrice do Štubne, kde nadväzovala na starú cestu vedúcu Turcom. Nejasnou štylizáciou vety má čitateľ dojem, akoby Thurzovci postavili cestu z Banskej Bystrice až do Tešína (str. 22). Na tej istej strane treba konkrétne hovoriť o výške miezd a o cenách životných potrieb, ak máme tieto mzdy považovať za hladové. Ak nemáme k našim tvrdeniam konkrétne údaje, nemôžeme sa odvažovať takýchto tvrdení, ak nám skutočne záleží na tom, aby každé naše tvrdenie malo takú platnosť, že by ho ďalší bádatelia bez pochybností o vierohodnosti mohli preberať. Archívnym materiálom dostatočne nepodložené údaje je potrebné štylisticky upraviť tak, aby čitateľ hneď na prvý pohľad videl, že ide o hypotézu, ktorá sa podľa okolností sice môže veľmi priblížiť predpokladanej skutočnosti, pre nedostatok preukazných dôkazov ostáva však hypotézou zatiaľ, kým sa ďalšími konkrétnymi údajmi nezmení na odôvodnené tvrdenie, na historický fakt.

Pokiaľ ide o Sväz stredoslovenských banských miest (nesprávne v štúdiu označovaný za hornouhorský), hovorí o ňom A. Gáčová na základe archívneho údaja z roku 1388 ako o sväze, ktorý vznikol na konci 14. stor., neberúc od ohľadu tú možnosť, že najstarší, do dnešnej doby zachovaný archívny doklad o spoločnom vystupovaní banských miest, nemusí znamenať rok, od ktorého sväz jestvoval. Je nevyvetliteľné, prečo sa pôvodne združila Kremnica a Štiavica, zatiaľ čo od Kremnice staršia Banská Bystrica ostala stranou a pristúpila podľa A. Gáčovej do sväzu až neskoršie s banskými mestami, ktoré vznikli v 14.—15. stor. (str. 22).

Pri dnešnom stave, keď nie je ešte dôkladne preskúmaný všetok archívny materiál, keď nepoznáme ani len všetok stredoveký materiál našich mestských a banských fondov (nehovoriac ani o zahraničných fondoch a zbierkach), nemožno apriórne tvrdiť, že baníci sa roku 1514 nezapojili aktívne do roľníckeho povstania. Takýto náhľad je možné uvádzať tiež len ako hypotézu, ktorá bude platiť dotiaľ, pokiaľ ďalší výskum túto hypotézu nevyvráti alebo nepotvrdí (str. 23). Podobne nemožno pri dnešnom stave historického výskumu tvrdiť, že vplyv banskobystrického povstania v rokoch 1525—1526 sa odzrkadlil v počínaní baníkov ostatných stredoslovenských banských miest len čiastočne. Bolo by potrebné uviesť konkrétne výskumy doterajšieho bádania.

Nejasný je zmysel vety: „Už thurzovsko-fuggerovská spoločnosť skoro úplne vytlačila bystrických ťažiarov z banskej výroby v okolí Bystrice, čím nastalo určité spomalenie vo vývoji mesta“ (str. 23). Nevedno, čo tu myslí autorka pod „určitým spomalením“ vývoja mesta, či to bolo spomalenie v hospodárskom vývoji mesta alebo v stavebnom vývoji atď. Pravda, takéto ďalekosiahle tvrdenie je potrebné dôkladne podoprieť konkrétnymi archívnymi údajmi povahy hospodársko-štatistickej.

Doteraz nie je známe, že by Maximiliánov banský poriadok bol upravoval súdnu právomoc mesta (t. j. civilné, trestné a sporné súdnictvo). Maximiliánov banský poriadok upravil okrem iného pôsobnosť banských súdov. Nezhoduje sa so skutočnosťou, že Maximiliánov banský poriadok zriaďoval banské sudy, veď ich existenciu máme doloženú už dávno v stredoveku, hoci mali inú formu a iné organizačné začlenenie (str. 24).

Pokiaľ ide o štúdiu P. Ratkoša nazvanú *Banskobystrické baníctvo za feudalizmu*, je potrebné konštatovať, že ide o prácu po stránke tematickej a vecnej podstatne logickejšie stavanú, ako je štúdia A. Gáčovej. P. Ratkoš touto prácou, ako aj niektorými staršími prácami dokázal značnú znalosť o vývoji sociálnych pomerov slovenského baníctva, najmä pokiaľ ide o banícke hnutie v rokoch 1525—1526. P.

Ratkoš nemá však zmysel pre hospodárske dejiny, akými sú dejiny baníctva, t. j. zmysel pre opísanie baníctva (a s ním úzko súvisiaceho hutníctva) ako výrobného procesu. Vidí dejiny baníctva len v majetkových pomeroch bankských podnikateľov, v koncentracii kapitálu, v mzdových a sociálnych pomeroch, prípadne v osvetľovaní banskoprávných pomeroch.

V štúdiu toho druhu, akú si vyžadoval titul práce, mali byť opísané (rámcovo) ložiskové pomery, vymedzenie rudných revírov, charakteristika rudných ložísk, vývoj výrobných pomeroch (výrobné nástroje, náradie, doprava, čerpace stroje, úpravnicke a hutnícke zariadenia atď.), organizácia banskej práce, dobývacie metódy, organizácia bankských úradov, bankský prevádzkový a investičný kapitál, zaobstarávanie pomocných surovín (olovo, drevo, drevené uhlie, ortuť, železo, kzy), produkcia a rentabilita bankského podnikania, bilancia bankského podnikania, mzdy, sociálne postavenie robotníka, hnutia baníkov, vyhodnotenie významu bankskobystrického baníctva z hľadiska slovenského, celouhorskeho a európskeho.

Treba konštatovať, že P. Ratkoš obmedzil opísanie dejín bankskobystrického baníctva len na ťažbu striebra a medi. Neberie do úvahy tú skutočnosť, že bankskobystrický kapitál investovali waldbürgeri z Banskej Bystrice nielen do podnikania na katastrálnom území Banskej Bystrice, ale aj do podnikov na širšom území. Čitateľ oboznámený s problematikou bol by teda očakával aspoň zmienku o bankskom podnikaní pri ťažbe medenej a železnej rudy na Horehroní a v Lubietovej, už v stredoveku známom baníctve na ortuť v Tajove a v Malachove, baníctve na kzy (ktoré sa používali v hutníctve) v Jasení, baníctve na nerastné uhlie (Banoš, Badiň), baníctve na auripigment na okolí Tajova a Malachova a aspoň zmienku o ryžovaní zlata v prítokoch Hrona.

Štúdia P. Ratkoša je závislá od literatúry (Wenzel, Péch, Paulinyi) a od Jurkovičovej rukopisnej práce, ktorej odpis je v archíve v Banskej Bystrici. Bankskobystrické jubileum bolo dobrou príležitosťou osvetliť problematiku bankského podnikania na základe literatúry a dosiaľ nesppracovaného archívneho materiálu. Jubilujúca Banská Bystrica si zasluhovala viac ako reprodukovanie toho, čo uvádzajú starší autori. Zvlášť zaráža, že ani A. Gáčová ani P. Ratkoš neuvádzajú pramene, odkiaľ údaje čerpali. Aj keby išlo o informatívne nenáročné články (čomu zas odporujú úvodné slová zborníka), je potrebné, aby sa aspoň sumárne uviedla na konci každej štúdie použitá literatúra. Aspoň takúto pozornosť by si bola zaslúžila Jurkovičova rozsiahla priekopnícka historická práca, ktorá zaiste poslúžila skoro všetkým prispievateľom zborníka. Veď Jurkovič patrí svojou výskumnou prácou medzi tých historikov, ktorí usilovnou a serióznou priekopníckou prácou spracovávali dôležitý úsek našich dejín.

V spomenutej práci P. Ratkoša by sme chceli poukázať na tieto mylné tvrdenia a chyby: Kremnica si získala vo svete slávu skôr svojimi mincami (menovite zlatými dukátmi) ako svojim baníctvom na zlato, ktoré čo do množstva produkcie zaostáva za produkciou zlata v štiavnickom revíre (Banská Štiavnica, Banská Belá, Pukanec, Nová Baňa, str. 29). Ťažko sa dá na základe bankských miestnych názvov usudzovať na pôvodné baníctvo pred veľkou kolonizáciou. Skoro nemožné je predpokladať príležitostný charakter ťažby pre nedostatok miestnych názvov, majúcich vzťah k baníctvu (str. 29). Doterajšie výsledky výskumu stredovekých dejín baníctva a hutníctva na strednom Slovensku ukazujú, že okolie stredoslovenských bankských miest zasiahla alpská a nie saská kolonizácia (str. 29). Predpokladáme, že niet vážneho dôvodu pre pochybovanie, že by sa do Rakúska nevyvážala meď z okolia Banskej Bystrice. Je nevysvetliteľné, prečo autor uprednost-

ňuje spišskú meď v Rakúsku (väčšinou išlo len o tranzit) pred meďou z bansko-bystrického okolia. Treba predpokladať, že P. Ratkoš má nové, doteraz neznáme konkrétne dáta, ktoré asi nemá ešte dostatočne overené, lebo v prípade, že by nastoloval čo len hypotézu, aj túto by musel odôvodniť. Veľmi málo je údajov o banskej produkcii v stredoveku. Treba preto každý údaj plne využiť, aby sme sa trebárs úsudkom alebo priamo výpočtom dopracovali čo len približných údajov o ťažbe. P. Ratkoš nám uvádza bližšie neznámy údaj z roku 1453 o príjmoch z urbúry, ktoré dosahujú 2000 florénov. Keďže od striebra a iných kovov (mimo zlata) sa odvádzala z titulu urbúry $\frac{1}{8}$, t. j. 12,5 %, vyprodukovaný kov mal hodnotu 16 000 florénov. Po zistení výkupnej ceny medi (nie obchodnej ceny!) možno vypočítať produkciu (str. 30). P. Ratkoš nevyužíva dostatočne číselné údaje o ťažbe ani zo staršej doby, údajom o ťažbe neprpisuje dôležitosť ani v období vrcholného feudalizmu, keď je už číselných údajov nadostač. O tom, že by bol po kolonizácii panovník vo vlastnej ržii podnikal, nemáme až do polovice 16. stor. konkrétne údaje (výnimku tvorí epizóda počas banskobystriického povstania). Ak P. Ratkoš vie svoje tvrdenie dokázať konkrétnymi dokladmi, bol by to cenný prínos pre banskú históriu.

Pri tvrdení, že týždenné mzdy banského robotníctva sú 668 fl., máme dobrú možnosť vypočítať priemerné mzdy robotníkov, ak poznáme ich počet. Suchý údaj 668 fl. nám však skoro nič nehovorí ani v porovnaní s odvádzanými daňami ťažiarov, keď presne nevieme, či suma, ktorú odvádzajú ťažiar, nie je z časove vymedzeného obdobia (napr. za týždeň, mesiac, štvrťrok). Z kusých údajov sa nedá zistiť či suma 668 fl. zodpovedá celému výrubu, alebo je to len čiastočná splátka na vyrúbenú daň (str. 31).

Označenie „mercurium” sa v banskobystriických účtoch z konca 14. stor. častejšie spomína a neznamena huta (prvá amalgamačná huta bola postavená v Sklečných Tepliciach v rokoch 1785—1786), ale baňu na ortuťovú rudu (na cinabarit v Tajove alebo Malachove, str. 31).

Z účtovného záznamu nijako s istotou nevysvitá, že Peter Kysser bol ťažiarom a zabil v huti (správne v bani na ortuť) svojho robotníka. Kysser mohol byť rovnako banským robotníkom, ako aj ťažiarom. Privlastňovacie zámeno v texte úplne chýba. Že sa v texte uvádza zamestnanie zabitého, robí sa to čisto z toho dôvodu, že sa má vyzdvihnúť ten fakt, že mŕtvy nebol richtár, iuratus civis alebo iný funkcionár mesta. V takom prípade by totiž vinníka bol stihol trest smrti, ktorý sa menil zvyčajne na vyhnanstvo, ako o tom svedčí súdna prax banských miest zo 14.—15. stor., čo by sa mohlo viacerými príkladmi z archívneho materiálu doložiť. „Guerram incipere” nijako nemá význam „organizovať vzburu”, ale „začať bitku, potyčku”, ako sa to dá tiež z nasledujúcich príkladov dokázať: „... ibidem vinum bibere consuerunt, ibique in(h)ebriati vino multas et varias rixas et guerras, verberationes et etiam interemptiones inter se et in alterutrum sepiissime facerent et commiterent...” (M. a B. Št. 1526/546). Fejér X. 1 283 uvádza: „... de et super universis et singulis displicentiis, guerris et libitus, discordiis et controversiis...” Z tohto textu jasne vyplýva, že ide o obyčajné zrážky jednotlivcov. P. Ratkoš nesprávne používa termín šmelcovne v zmysle pražiarne. Šmelcovne sú huty, zatiaľ čo pražiarne by sa mali označovať po slovensky roštovne — z nemeckého Roststätte. (Pre Saigerhütte je dnes zaužívaný výraz scedzovacie pece, str. 32.)

Konštatovanie, že koncom 15. stor. si Slováci vymohli slovenského kazateľa, patrí do štúdie A. Gáčovej. Bolo by však potrebné poukázať na to, prečo si ho vymohli práve v tom čase a nestalo sa tak trebárs niekoľko desaťročí skôr alebo

neskôr (str. 32). Na strane 33 sa spomínajú poplatky feudálom za lesy, mýta, clá. Ako však vysvetlíť toto tvrdenie, keď vieme, že banskí podnikatelia mali právo voľného výseku dreva vo všetkých lesoch a boli oslobodení od platenia mýta a ciel (str. 33).

Pochybujeme, že by sa na základe archívneho materiálu mohlo dokázať, že programom vzbúrených baníkov (v rokoch 1525) bolo odstránenie starého spoločenského poriadku (str. 37).

Na str. 38 sa uvádza mnoho údajov o stave baní a o sociálnych pomeroch. Bolo by však potrebné vysvetliť, ako je to možné, že týždenná mzda banského robotníka dosahovala 1 florén a v tom istom čase bola cena jedného vola 120 denárov! Zrejme ide o omyl, ktorý však v čitateľovi (aj nehistorikovi) môže vzbudiť nesprávny dojem, že sa baníci roku 1535 mali omnoho lepšie ako dnes (str. 38).

Na strane 39 uvádzanú banskú mieru, označovanú ako „púr“ bolo by potrebné vyšlišt, čím by sa text stal prístupnejším.

P. Ratkoš hovorí o výnosnosti banskobystrického baníctva do polovice 18. stor. Archívny materiál jasne dokazuje, že túto hranicu treba posunúť ďaleko dopredu. Veď ešte aj druhá polovica 18. stor. znamená rozkvet banskobystrického baníctva a táto konjunktúra presahuje až do 19. stor. (str. 39).

Ak má byť „zelienka“ prekladom „Berggrün“, nezodpovedá spôsob jej získania, opisovaný P. Ratkošom, skutočnosti. Tzv. *Zlatá kniha* opisuje jej výrobu na str. 198 takto: „Das sogenannte Bergrünn wird leediglich aus einem dem ansehen nach gantz reinen Wasser erzeuget, da selbes durch die annoch ertzige Berg Halden geleitet, in die hierzu vorgerichtete hölzerne Kasten flüsset, worinnen es die an sich gezohene Vitriol — oder Kupfer Theill im Gestalt eines Schmundes fallen lasset, welcher ein gantzes Jahr hindurch gesamlet, sodann aber in Frühe — Jahr aus denen Kästen herauss genommen, und in dem dabey befündlichen Farb — oder Trückerungs Hauss auf dem Boden ausgebreitet wird, damit es sodann dem Sommer hindurch von der Lufft austrückne, und in Herbst in die hierzu gewöhnliche Vassel eingeschlagen werde.“

Výroba medených, obyčajne tzv. „špaňodolinských pohárov“ je cementačným pochodom a nie jednoduchým získaním povlaku na železných predmetoch (str. 42 a aj nejasná pasáž na str. 40 o cementwasser).

Presun ťažby medenej rudy na železnú je premena taká dôležitá v dejinách Banskej Bystrice, že by si vyžadovala dokonalé vysvetlenie a odôvodnenie (str. 42), čo, pravda, možno vysvetliť len na základe vyriešenia viacerých hospodárskych otázok druhej polovice 18. stor. a prvej polovice 19. stor.

Konečne je potrebné poukázať aj na to, že ani jeden z autorov nepoužíva správne technické termíny, ktoré sú v baníctve zaužívané, napr. hľadať kovy (str. 17), pátrať po kovoch (str. 19), kopať rudu (str. 29).

Tri uvedené historické práce nespĺnili očakávanie výskumných pracovníkov na poli banských miest a banského podnikania. Skvalitniť bansko-historický výskum monografickými prácami, objasňovať jeho problémy je nielen priáním historikov, ale aj baníkov. Práce dr. J. Kořana, menovite monografická práca *Dějiny dolování v rudném okrsku kutnohorském* (vyšlo v sérii Geotechnica, sbírka prací z praktické geologie, Praha 1950) môže byť vzorom pre práce, aké by si naša slovenská historiografia zaslúžila. Volanie po väčšom zameraní na monografické práce je oprávnenou požiadavkou. Je však tiež pravda, že výskum dejín baníctva a hutníctva vyžaduje viac odborných vedomostí ako historický výskum hociktorého iného hospodárskeho odvetvia. Napriek týmto zvýšeným požiadavkám treba dúfať,

že sa vychovávajú schopné kádre aj pre túto prácu a objavajú sa aj v našej historickej literatúre výsledky výskumných prác podľa vzoru Kořanových prác. Aj slávne technické pokrokové tradície nášho baníctva treba sprístupniť, aby sme zvyšovali socialistické vlastenectvo u širokých mas. Úspech výskumnej práce na poli banskohistorickom je podmienený nielen svedomitým vykonávaním práce historika, ale aj vedomím toho, že dejiny baníctva sú hospodárskymi dejinami, kde je číselný údaj rovnako dôležitý (ak nie dôležitejší) ako iné archívne údaje. Znalosť banskej a hutnej techniky a terminológie sú ďalším predpokladom pre správne pochopenie archívneho materiálu. Je preto na našich historikoch, ktorí chcú pracovať v odbore histórie baníctva, aby si všetkého toho boli dobre vedomí, aby si banskotechnické vedomosti doplňovali a k výskumnej práci pristupovali so snahou vždy niečo nového priniesť našej pokrokovej vede.

J. Gindl

K NOVÝM NÁZOROM NA STREDOVEKÚ NEMECKÚ KOLONIZÁCIU

Nemecká kolonizácia slovanských území v 12. a 13. stor. je jednou z otázok, ktoré budili už od minulého storočia skutočne mimoriadnu pozornosť medzi historikmi. Okruh prác venovaných nemeckej kolonizácii Ďakuje za svoju početnosť akiste najmä tomu, že povaha otázky zaujímala bádateľov viacerých národov, teda českých, slovenských i poľských, k vlastiam ktorých kedysi kolonizácia smerovala, a aj nemeckých, ktorých zas spájalo s kolonistami národnostné puto. Už sama povaha otázky dala predpoklad pre medzinárodnú vedeckú spoluprácu, ale súčasne aj široké pole pre stretanie hľadísk; v ovzduší buržoázneho nacionalizmu prevláda druhá možnosť a štúdium nemeckej kolonizácie sa stalo — predovšetkým v prácach nemeckých historikov — nástrojom šovinizmu a pangermánskej doktríny. Málokedy sa časove odľahlé historické udalosti zneužívali pre imperialistické ciele tak ako v prípade stredovekého kolonizačného ruchu. V prevažnej väčšine prác nemeckých buržoáznych historikov sa kolonizácia ponímala ako šírenie plodov západoeurópskej vzdelanosti do zaostalých východných krajín, ako udalosť, ktorá od základu pretvorila spoločenský život tzv. východného priestoru. Nemeckej kolonizácii sa pripisovala všetka zásluha o vznik stredovekých miest v Čechách, na Slovensku i v Poľsku, v nej videli najpodstatnejšiu príčinu nového usporiadania poddanských pomerov. Nemecká kolonizácia bola v poňatí týchto historikov najvlastnejším predpokladom hospodárskych premien 12. a 13. stor.

Česká historiografia, odmietajúc na jednej strane závery, ktoré nemecký nacionalizmus vyvodzoval z kolonizačnej otázky pre moderné politické ciele, sám základ tejto koncepcie kolonizačnej otázky vlastne nenapadla. Aktívnejší boli tu niektorí poľskí historici (napr. K. Tymieniecki), ktorí už skoro po prvej svetovej vojne prejavili najvážnejšie pochybnosti o všemohúcom poslaní kolonizácie. V Poľsku už vtedy upozornili na domáce korene mestského života a zmien na dedine. Celkove sa, pravda, aj tu pripisoval nemeckej kolonizácii určujúci význam.

Až rozvoj marxistickej historiografie po roku 1945 priniesol na nemeckú kolonizáciu skutočne nový pohľad. Základná metodologická požiadavka: hľadať príčinu javov v domácom prostredí, zdôrazniť nemožnosť pasívnej recepcie a pôsobenia vplyvov domácim vývojom si priamo vynuovalo dokonalejšie poňatie nemeckej kolonizácie. Z tejto požiadavky, ako aj na základe konkrétnych materiálových prác dokazujúcich vysokú úroveň hospodársko-spoločenských pomerov u nás a v

Poľsku už v predkolonizačnom období, vyšlo nové vedecké hodnotenie zmien 13. stor.: všetky tieto zmeny pripravil domáci vývoj a mali svoje korene vo vnútorných pomeroch tej ktorej krajiny. Nemecká kolonizácia pôsobila iba druhotne, súc sama podmienená určitým vývojovým stupňom v krajinách, na ktoré sa sústreďovala.

Úloha nemeckej kolonizácie sa, pravda, hodnotila iba rámcovo. Bolo úlohou ďalšieho konkrétneho výskumu vymedziť túto úlohu presnejšie. Treba priznať, že podrobnému osvetleniu nemeckej kolonizácie v rokoch po druhej svetovej vojne sa nevenovalo priveľa pozornosti. S tým väčším záujmom sa zoznamujeme s názormi, ktoré v posledných dvoch rokoch vyslovili o nemeckej kolonizácii poľskí a sovietski historici.

Z tých, ktorí sa pokúsili novo zhodnotiť nemeckú kolonizáciu na území Poľska, môžeme menovať najmä J. Bardacha a G. Labudu, ktorí spracovali príslušnú časť I. dielu vysokoškolskej učebnice poľských dejín (*Historia Polski I*, cz. 1, PAN 1955, str. 271—273, 331—332). Aj oni odmietajú názor o rozhodujúcom význame kolonizácie pre hmotnú kultúru Poľska a upozorňujú, že ani kvantitatívne nemala cudzia kolonizácia až do polovice 13. stor. taký rozsah, aký sa jej predtým prisudzoval — iba v Sliezske bolo už vtedy viac kolonistov. Dedinská kolonizácia čerpala až do tohto času prevažne z miestnych zdrojov a pokiaľ sa stretávame s cudzími kolonistami pred polovicou 13. stor., sú to častejšie Flandrovci a Valóni ako Nemci. Nemecká kolonizácia sa — s výnimkou Sliezska — príliš nerozvinula. Napriek tomu cudzia kolonizácia iste prispela k lepšiemu obhospodarovaniu feudálnych majetkov, najmä po tatárskom vpáde, ktorý spôsobil úbytok obyvateľstva, bola poľským feudálom ešte vítaná, lebo zvyšovala ich dôchodky. Aj nemecké právo, ktorá prinášali so sebou nemeckí kolonisti, malo svoj kladný význam, lebo urýchlilo domáci hospodársky proces. Nemožno mu však prisudzovať tvorivú úlohu: bolo iba nadstavbou, zodpovedajúcou dosiahnutému stupňu domáceho vývoja.

S pohľadom poľského historika na úlohu nemeckej kolonizácie v mestskom prostredí zoznamujeme sa v knihe St. Piekarczyka *Studia z dziejów miast Polski w XIII.—XIV. w.* (Warszawa 1955, 37—40). Piekarczyk sa usiluje vidieť celú otázku vo všetkých súvislostiach a vystihnúť v kolonizácii jej kladnú i zápornú stránku. Podľa Piekarczyka nemožno nevidieť, že v jednom smere pôsobila nemecká kolonizácia na rozvoj poľských miest priaznivo: tým, že do poľských miest prichádzalo veľa bohatých nemeckých obchodníkov, plynul do miest aj obchodný kapitál, ktorý prispieval k hospodárskemu oživeniu miest. Opierajúc sa však o citát z Marxa, podtrhuje autor súčasne aj cudzopasníctvo tohto kapitálu, lebo jeho pomocou prečerpávali cudzí obchodníci časť národného dôchodku z krajiny, v ktorej sa usadili, do miest, z ktorých prišli; zostávali v stálom styku so svojimi materskými krajinami a po rokoch sa do nich zbohatnutí navracali. V tomto smere teda kolonizácia skôr hatila poľský vývoj, lebo vytvárala predpoklady pre vykorisťovanie Poľska pokročilejšími mestami západnej Európy.

Dvojakú stránku nemeckej kolonizácie v Poľsku vidí aj L. V. Razumovskaja, jedna z autorov trojzväzkových poľských dejín moskovského Institutu slavjanovedenia (*Istoria Polši v trjoch tomach I*, Moskva 1956, 81—82). Razumovská kladie — podobne ako Bardach s Labudom — hlavnú vlnu nemeckej kolonizácie až do druhej polovice 13. stor. a rovnako jej prisudzuje väčší význam iba v oblastiach západných, najmä v Sliezske. Prínos kolonizácie vidí v tom, že príliv skúsených remeselníkov a roľníkov mohol napomáhať rozvoju výrobných síl v Poľsku, ale súčasne zdôrazňuje, že existencia nemeckého živlu v krajine, najmä prítomnosť

nemeckého patriciátu, pôsobila v historickom rozvoji poľského národa záporne — posilnila totiž politický vplyv nemeckých feudálov, zainteresovaných na expanzii na východ. Zaujímavé je aj to, ako Razumovská vysvetľuje pohnútky, ktoré viedli k povolávaniu kolonistov z cudziny. Autorka tu stavia na predné miesto úsilie miestnych feudálov o hospodárske povznesenie miest, pričom zdôrazňuje, že títo feudálovia nechceli pripustiť odliv vlastných poddaných z vidieka.

Aj o nemeckej kolonizácii v českých krajinách a na Slovensku možno z posledných čias uviesť niekoľko hlasov sovietskych historikov. V súvislosti so svojimi štúdiami o českých stredovekých mestách vyslovila svoj názor A. I. Vinogradova (v referáte *Češskij gorod v XIV.—načale XV. v.* Institut slavjanovedenija — Kratkije soobščeniija 14, Moskva 1955, 88—96). Hodnotenie nemeckej kolonizácie vyznieva tu jednoznačne a bezvýhradne záporne. Autorka výslovne píše (na str. 91), že priliv nemeckých kolonistov do Čiech nemohol mať pozitívny vplyv na rozvoj výrobných síl v krajine, lebo cieľom kolonizácie bolo ulúpenie tých bohatstiev, ktoré vytvoril český ľud. Českému ľudu priniesla nemecká kolonizácia iba útlak a nadvláda cudzieho prvkú priamo brzdila hospodársky rozvoj českých miest. Od samého začiatku kolonizácie začal preto boj domáceho obyvateľstva proti cudziemu útlaku, boj, ktorý potom vyvrcholil na začiatku 15. stor.

Z širšieho hľadiska hodnotí nemeckú kolonizáciu v Čechách a na Morave iný sovietsky historik G. E. Sančuk (v *Istorija Českoslovakii I*, Moskva 1956, 92—97), ale jeho posudok vyznieva pre úlohu nemeckej kolonizácie rovnako nepriaznivo. Odmietnuc niekdajšiu falzifikáciu celej otázky, Sančuk píše, že nemecká kolonizácia nebola v českých dejinách kladným zjavom, ale poslúžila ako opora pre neskoršiu agresiu nemeckých feudálov a prispievala k národnostnému porobeniu domáceho obyvateľstva. Pritom si je Sančuk vedomý, že nemeckí obchodníci a remeselníci založili v Čechách rad nových miest, nijaký záver však z toho pre hospodársky dosah kolonizácie nevyvodzuje. V tej istej publikácii A. I. Vinogradova a B. M. Rukol pri preberaní nemeckej kolonizácie na Slovensku (na str. 112—119) nevyzdvihujú zápornú stránku kolonizácie. Jej hlavný prejav vidia v tom, že skomplikovala spoločenské pomery na vidieku, kde začala až v druhej polovici 13. stor., aj v mestách, kde sa s jej prejavmi stretávame už od sklonku 12. stor.

Zo stručného prehľadu, ktorý sme tu podali, iste vyplýva značná názorová odchýlnosť v zásadnom posúdení otázky. Všetci uvedení historici súhlasne odmietajú staré tvrdenie o rozhodujúcom význame kolonizácie. Zaoberajúc sa však jej druhotným pôsobením, vyslovujú rad rozličných posudkov, od priaznivých až po najnepriaznivejšie. Pozornosť zasluhujú najmä tie nepriaznivé posudky, s ktorými sa stretávame vlastne po prvý raz. Je však potrebné hneď povedať, že práve tu sa menovaní historici pohybujú prevažne na pôde domnienok a nepodkladajú svoje názory dostatočným pramenným materiálom. Platí to predovšetkým pre Piekarczykovo zaujímavé tvrdenie o hospodárskom vykorisťovaní poľských miest materskými mestami kolonistov; bez predchádzajúceho preskúmania hospodárskych vzťahov Poľska so Západom možno ich prijať iba ako hypotézu, hoci aj hypotézu veľmi podnetnú, ktorej overenie by vrhlo celkom nové svetlo na celý kolonizačný problém. Rovnako bude potrebné overiť zaujímavý námet L. V. Razumovskej, pokiaľ ide o súvislosť kolonizácie s triednym bojom na poľskej dedine. Bolo by potrebné zistiť, pokiaľ na povolávanie kolonistov miestnymi feudálmi mala vplyv obava z úbytku poddaného obyvateľstva na vidieku a pokiaľ boli títo feudáli vedení prostým úsilím o zvýšenie svojich príjmov. Z toho, čo dnes vieme, skôr vyplýva, že na

majetkoch toho istého feudála (po prípade feudálneho zemepána) sa fluktuácii medzi „teritóriom a mestom“ príliš nebránilo.

Príame pochybnosti treba vysloviť o niektorých formuláciách Vinogradovovej. Celkom poprieť hocaké kladné pôsobenie kolonizácie znamená nevidieť prudký rozmach českých a moravských miest, ku ktorému nepopierateľne došlo v 13. stor., teda celkom súčasne s hlavnou kolonizačnou vlnou. Z formulácií Vinogradovovej vidieť, že autorka nemá o stave českých miest v predkolonizačnom období celkom presnú predstavu a že o ich vyspelosti predpokladá v každom prípade viac, než pripúšťa trieszva interpretácia teraz známeho materiálu. Predpoklad, že všetko bohatstvo českých a moravských miest bolo nazhromaždené už pred kolonizáciou a že kolonizácia z tohto bohatstva iba koristila bez toho, aby niečo k tomu pridala, nezrovnáva sa s bezpečnými vedomosťami opretými o prístupné pramene. Na druhej strane je opodstatnený záver Vinogradovovej (a aj Sančukov) o opore, ktorú poskytla kolonizácia nemeckej agresii. Avšak aj tu sa musí pripomenúť, že sa tento účinok kolonizácie prejavil až neskôr, v čase, keď kolonizačný príliv bol už skončený a že sotva možno stotožňovať kolonizáciu českých krajín, sledujúcu prevažne iba hospodárske ciele, s kolonizáciou napr. baltickej oblasti, kde nemeckí obchodníci a remeselníci tvorili priamy predvoj nemeckých feudálnych vojsk a boli do svojich nových sídlisk dirigovaní už s úmyslom, aby pripravili nasledujúci nemecký výboj.

Pre všetkých citovaných autorov je spoločné, že sa pokúšajú o holé prehodnotenie starších názorov, ale neusilujú sa vlastným rozborom prameňov znova riešiť otázku od základov. (Táto skutočnosť je síce daná už samou povahou prác, majúcich vôbec prehľadný ráz.) Cesta k definitívnemu objasneniu významu nemeckej kolonizácie povedie iste cez rad ďalších materiálových, analytických prác. Už dnes sa však ukazuje nevyhnutným riešiť otázku skutočne dialekticky, v celej jej šírke, so zmyslom pre jej kladnú i zápornú stránku; Piekarczyk a Razumovská, ktorí sa o toto dialektické poňatie usilovali najvážnejšie, pôsobia vo svojich statiach najpresvedčivejšie. Tu treba súčasne vysloviť želanie, aby medzi tými, ktorí sa vracajú k hodnoteniu nemeckej kolonizácie, zaznel konečne aj hlas český a slovenský. V spoločnom úsilí českých, slovenských, poľských a sovietskych historikov (a, pravda, aj nezaujatých nemeckých i ostatných historikov) je najslubnejšia záruka vedeckého úspechu pri riešení kolonizačného problému, dôležitej dejinnej skutočnosti strednej a východnej Európy.

M. Rejnuš

I. F. JEVSEJEV, *Z DĚJIN ZAKARPATSKÉ UKRAJINY*. Vydalo Státní nakladatelství politické literatury, Praha 1956, strán 160. Z ruského originálu Narodnyje komitety Zakarpatskoj Ukrajiny — organy gosudarstvennoj vlasti (1944—1945) preložila V. Břachova. (Pre české vydanie autor urobil niektoré opravy.)

Je to azda prvá publikácia u nás, ktorá sa snaží z marxistického hľadiska podať dejiny Zakarpatskej Ukrajiny, dejiny ľudu, osudy ktorého boli späté s dejinami slovenského ľudu takmer do druhej svetovej vojny. Hoci sa práca zaoberá najmä obdobím rokov 1944—1945, keď sa na Zakarpatskej Ukrajine utvárajú národné výbory ako revolučné orgány ľudu, neskôr ako orgány mocenské, ktorých úlohou sa stalo zjednotenie Zakarpatskej Ukrajiny so Sovietskou Ukrajinou, predsa nám podáva prehľad dejín tejto oblasti od najstarších čias. Autor ukazuje, že územie Zakarpatskej Ukrajiny pôvodne patrilo ku kyjevskému štátu. (Podľa našej mienky

túto otázku podľa dnešného bádania sotva možno považovať za vyriešenú v tomto zmysle.) V 11. stor. Zakarpatská Ukrajina bola pripojená k uhorskému štátu. Napriek únii (1649), hospodárskemu a národnostnému útlaku, napriek silnej maďarizácii zachovala si táto časť ukrajinského národa svoj jazyk, náboženstvo, zvyky a kultúru, ktorá je spoločná ukrajinskému národu.

Pri hodnotení knihy nemožno nespomenúť niektoré veľmi závažné nedostatky, s akými sa v terajšej marxistickej literatúre sotva stretneme. Veľmi závažný nedostatok knihy spočíva predovšetkým v tom, že autor nielenže nepozná najzákladnejší materiál (s výnimkou uznesení národných výborov na Zakarpatskej Ukrajine po oslobodení), ale ani dejiny a základné výsledky bádania, čo nie je ospravedliteľné. Táto skutočnosť viedla autora k tomu, že píše (prevažne s veľmi „bojovým“ a kriklavým tónom) o takých veciach a udalostiach, ktoré sa v dejinách Zakarpatskej Ukrajiny nikdy neodohrávali, často vymýšľa a skresľuje skutočnosť. Niekedy nájdeme niekoľko strán, na ktorých je dejinný vývoj Zakarpatskej Ukrajiny opísaný natoľko všeobecne a časove neurčite, že sa toto dá preniesť na každý kapitalistický štát, napr., že postavenie obyvateľstva bolo ťažké, boj sa stupňoval, pracujúci prechádzali od hospodárskeho boja k politickému, boli zrážky s čelníctvom, súdne procesy proti štrajkujúcim atď., ale kedy to bolo (iba že za prvej ČSR), kde a za akých okolností, zostáva otázkou (až na veľmi výnimočné prípady). Tieto príliš všeobecné konštatovania, ako aj závery často nie sú podložené žiadnym konkrétnym materiálom. V 32 poznámkach sú prevažne spisy klasikov marxizmu, referáty sovietskych štátnikov z XIX. a XX. storočia. Aj používanie materiálu je niekedy dosť neseriózne a nepreverené. Podobne to býva v niektorých prípadoch aj s hodnotením. Svedčí o tom napr. aj tá veta, že „Zkušenost národních výborů Zakarpatské Ukrajiny... má velký význam pro pracující v jiných zemích, kteří bojují za své osvobození z imperialistického jařma, a pro národně osvobozenecký boj koloniálních a polokoloniálních národů“ (str. 8). Veľmi neseriózne a bez dodatočného preskúmania je použitá aj zpráva Sovietskej informačnej služby z roku 1942 („u městečka Z... K... B... S...“, strana 53), lebo treba mať na zreteli, že zprávy počas vojny boli z nepriateľského územia dodávané za veľmi ťažkých podmienok bez toho, aby ich bolo možné okamžite preveriť. Autor nepozná pomery na Zakarpatskej Ukrajine nielen pred, ale ani po oslobodení, nepozná dokonca ani hranice Zakarpatskej Ukrajiny, keď okres Humenné považuje za územie Zakarpatskej Ukrajiny. Kniha je plná nepresností a protirečení. Pozrime si aspoň niekoľko príkladov.

Dejinám Zakarpatskej Ukrajiny do oslobodenia autor venuje niečo menej ako polovicu knihy, ale opisuje vývoj veľmi nesystematicky, sem tam sa zastavujúc pri nejakej udalosti, dokonca aj nepravdivej. Nevieme napr., odkiaľ autor berie také tvrdenia, že Zakarpatskí Ukrajinci boli nazývaní samostatným národom so zvláštnym ruténskyim jazykom, že boli (kedy a za akých okolností?) premenovaní z Ruténov na gr. kat. Maďarov (str. 11—13). Treba poznamenať, že Ukrajinci v Uhorsku práve tak ako Slováci neboli uznávaní za žiadny samostatný národ (stačí pozrieť národnostné zákony v Uhorsku), týmto bol iba národ maďarský. Tzv. ruténsky (ruthénsky) alebo rusínsky jazyk — ten bol úradne zavedený až roku 1941 vydaním gramatiky I. Harajdu, ale aj ten sa používal len na stredných školách a v knihách a časopisoch vydávaných tzv. Podkarpatskou spoločnosťou vied. Nevieme, odkiaľ autor berie tvrdenie, že roku 1867 bola Zakarpatská Ukrajina premenovaná na akúsi Ruskú zem (Ruskij kraj), bola začlenená do Rakúsko-uhorskej monarchie a územie sa dostalo do moci maďarských a nemeckých feudálov (str. 11). V ma-

ďarských úradných spisoch a literatúre sa používal pre župy Zakarpatskej Ukrajiny názov Hegyvidék, nie Ruská zem (Hegyvidéki akció roku 1897, vedená Egánom), a obyvateľstvo sa nazývalo Rusínmi, Ruténmi alebo Rusmi (Oroszok). A územie Zakarpatskej Ukrajiny bolo pripojené k uhorskému štátu, ako to priznáva na inom mieste aj sám autor, ešte v 11. stor. Vonkoncom nezodpovedá skutočnosti tvrdenie, že územie Zakarpatskej Ukrajiny sa dostalo do moci maďarských a nemeckých feudálov až po roku 1867, ktorí zabrali od obyvateľstva najlepšiu pôdu, pastviny a lesy a pôvodné ukrajinské obyvateľstvo vyhnali do hôr. Stačí pripomenúť takých feudálov, akými boli v západnej časti Zakarpatskej Ukrajiny a na východnom Slovensku Drugethovci, východnejšie Rákócziovci a od roku 1726 Schönbornovci. Je pravda, že asi v sedemdesiatych rokoch minulého storočia prebiehalo na Zakarpatskej Ukrajine masové vyvlastňovanie roľníctva, čo bolo výsledkom pruskej cesty rozvoja kapitalizmu v poľnohospodárstve, ale toto nebolo spojené s násilným vyhánaním obyvateľstva do hôr, ako to tvrdí autor. Priemyslové podnikanie Ukrajincov nemuselo narážať na nepriateľský postoj a odpor maďarských úradov, lebo s takýmto podnikaním ani s podobnými snahami sa pred prvou svetovou vojnou nestretávame. Podnikateľmi v priemysle (okrem menších remeselníkov) boli len maďarskí, židovskí a nemeckí kapitalisti. Priemysel na Zakarpatskej Ukrajine bol nevyvinutý a pre kapitalistov málo výnosný. K tomu pred prvou svetovou vojnou upadal železiarsky priemysel a hutníctvo. Nesprávne je, že sa maďarizácia ukrajinského obyvateľstva v Uhorsku zintenzívňuje po zavedení únie (1649). Autor tu skutočne nepozná ani dejiny Uhorska ani základy marxizmu. K tejto otázke chceme poznamenať len toľko, že o maďarizácii Ukrajincov v Uhorsku môžeme hovoriť až po vyrovnaní roku 1867 a vo väčšej miere od konca deväťdesiatych rokov minulého storočia (maďarizácia školstva, Hegyvidéki akció — čiastočne).

Veľmi zveličené sú údaje o počte negramotných a o počte vysťahovalcov. 86 % negramotných Ukrajincov roku 1910 nebolo na celej Zakarpatskej Ukrajine, ako to tvrdí autor, ale len v Marmarošskej župe. V ostatných župách stupeň gramotnosti Ukrajincov bol 2—3 krát väčší. Podľa autora sa do roku 1918 vysťahovalo zo Zakarpatskej Ukrajiny do USA viac ako 400 000 Ukrajincov — je to nepravdivé a tento počet nie je zostavený podľa žiadnej neúplnej maďarskej oficiálnej štatistiky. Stačí spomenúť, že tá istá štatistika zaznamenala roku 1910 na terajšom území Zakarpatskej Ukrajiny 356 533 Ukrajincov. Najviac ukrajinských vysťahovalcov nebolo práve zo Zakarpatskej Ukrajiny, ale z východoslovenských žúp. Počet vzrastal najmä po prelome storočia, čo v Uhorsku činilo priemerne okolo 3000 Ukrajincov.

Nevieme, na základe čoho autor píše o nejakom národnooslobodzovacom hnutí na Zakarpatskej Ukrajine proti habsburskej dynastii, ktoré podľa autora začalo roku 1708 a trvalo osem rokov. Autor si tu asi pletie Rákócziho hnutie, ktoré prebiehalo v rokoch 1703—1711 a ktoré nebolo národnooslobodzovacím hnutím. Ani revolučné hnutie na Zakarpatskej Ukrajine v rokoch 1905—1907 nebolo také búrlivé, ako sa domnieva autor, lebo ukrajinská robotnícka trieda na Zakarpatskej Ukrajine pred prvou svetovou vojnou pre nedostatok priemyslu bola veľmi nepatrná (roku 1910 asi 1800 ukrajinských robotníkov v závodoch nad 20 zamestnancov, najmä pri pilách a v solných baniach) a organizačne slabá. Vyspelejší a početnejší bol maďarský a židovský proletariát, ktorý bol v mestách, ale v pomere k proletariátu vo väčších mestách v Uhorsku bol dosť zaostalý. Tento proletariát sa zúčastňoval niektorých akcií, ktoré organizovalo vedenie sociálnej demokracie, ale pre svoju zaostalosť zvlášť veľkú akciu nevyvíjal. Roľníctvo na Zakarpatskej

Ukrajine sa búrilo nie pod vplyvom prvej ruskej revolúcie, o ktorej sotva niečo mohlo vedieť, ale proti hladu, najmä v neúrodnom roku 1905.

Podobne príliš zveličuje a nepravdivo opisuje autor aj iné udalosti, čo práve len znižuje hodnotu knihy, ktorá by mala podávať dejiny Zakarpatskej Ukrajiny viac objektívne. Napr. kým pred druhou svetovou vojnou bolo na Zakarpatskej Ukrajine len 15 podnikov s počtom zamestnancov nad 100, k 1. apr. 1945, t. j. len niekoľko mesiacov po prechode frontu, bolo už v prevádzke 250 veľkých a stredných podnikov (str. 31, 94). Na inom mieste si zase protirečí (str. 123), že po roku slobodnej práce, t. j. asi začiatkom roku 1946 pracovalo na Zakarpatskej Ukrajine v ľahkom priemysle 11 podnikov, z toho väčšinou novopostavené. Ďalej, že len v žiaľoch a táboroch smrti zomrelo (t. j. počas druhej svetovej vojny) takmer 115 000 zakarpatských občanov (str. 49), čo by znamenalo asi 20 % obyvateľstva, čo nezodpovedá skutočnosti. A nakoniec (viacnej spomínať nebudeme), že za maďarskej okupácie sa nemohlo rozprávať materinskou rečou. Sotva by maďarská fašistická vláda mala toľko sily, aby niečo podobného vykonala práve počas pre ňu ťažkej vojny, keď nemohla zrušiť ani tzv. rusínske ľudové a stredné školy, pre ktoré sa dokonca vydávali aj učebnice v tzv. rusínskej reči, t. j. podľa Harajdovej gramatiky.

Autor sa nezmenil ani jedným slovom o hospodárskom a kultúrnom živote Zakarpatských Ukrajincov pred prvou svetovou vojnou a o bohatých vzťahoch, ktoré udržiavali tamojší pokrokoví činitelia s Východom. V knihe niet skutočnej charakteristiky ilegálnych národných výborov za okupácie, nemáme predstavy o skutočnom partizánskom boji na Zakarpatskej Ukrajine, ktorý bol naozaj veľký. Veď maďarská fašistická vláda asi od roku 1943 už nebrala Zakarpatských Ukrajincov do armády, len do pracovných táborov, lebo títo so zbraňou v ruke často prechádzali k partizánom alebo k Sovietskej armáde. Nemáme ani skutočnej predstavy o situácii na Zakarpatskej Ukrajine za prvej ČSR, okrem všeobecnej konštatovaní autora. Takmer nič nevieme o národnostnej politike KSC a jej pomoci obyvateľstvu Zakarpatskej Ukrajiny. Autor píše len o Zakarpatskej komunistickej organizácii KSC, ale väčšinou len všeobecne a sucho, ako napr. „...měla u pracujících velkou autoritu... Lid ji věřil a... šel do boje...“ a pod. V popredí boja za okupácie a v činnosti ilegálnych národných výborov komunistickú stranu takmer nevidieť, hoci práve táto bola organizátorkou a vodkyňou boja za slobodu. Nevidieť to v knihe ani v období po oslobodení.

Z práce vysvitá, že po oslobodení Zakarpatskej Ukrajiny Sovietskou armádou vývoj udalostí išiel takmer ľahko, bez ťažkostí a prekážok, až na nejakých fašistických agentov a Vatikán, o činnosti ktorých autor nehovorí nič konkrétne, dokonca ani o činnosti gr. kat. cirkvi, predstavitelia ktorej vystupovali a agitovali proti pripojeniu Zakarpatskej Ukrajiny k Sovietskej Ukrajine — a konečne tu boli „českí profašisti“. Českí profašisti — takto charakterizuje autor príslušníkov československých jednotiek v SSSR, ktorí v jeseni 1944, t. j. keď na východnom Slovensku ešte boli boje, boli usadení v Chuste a organizovali Zakarpatských Ukrajincov do československej armády a ktorí vraj „stříleli na představitele orgánů lidové moci (t. j. národní výbory) a nezákonně věznili občany“. V prípade, že autor tieto tvrdenia doloží príslušným materiálom, bude to vážny prínos k odhaleniu reakčnej činnosti západného odboja československej buržoázie.

Knihy pre svoje nedostatky má iba obmedzený význam a bolo škoda ju prekladať do češtiny.

P. Hapák

Touto publikáciou dostáva sa nám do rúk nové dielo, ktoré má byť príspevkom k lepšiemu poznaniu antického Grécka. Po Sergejevovom diele *Dějiny starověkého Řecka* (český preklad, Praha 1952), je to nový pokus o osvetlenie minulosti antického Grécka, ako sa to možno dozvedieť z úvodu. Dielo je kolektívnou prácou sovietskych historikov, ktorí sa zaoberajú rôznymi problémami dejín starogréckej spoločnosti. Zodpovednými redaktormi boli akademik V. V. Struve a doktor historických vied D. P. Kallistov. Autorský kolektív a redaktori postavili si úlohu predložiť širokému okruhu sovietskej inteligencie knihu, v ktorej by populárnym štýlom boli objasnené základné etapy sociálnoekonomických a politických dejín starého Grécka. Pri problematike gréckej filozofie a gréckej literatúry čerpali z výsledkov uverejnených sovietskymi vedcami, ktorí pracujú v spomínaných vedných disciplínach.

Chronologicky zahŕňa kniha obdobie od najstarších čias jestvovania ľudskej spoločnosti v Stredomorí, od epochy neolitu (3. tisícročie pred n. l.) do konca tzv. klasického obdobia starého Grécka (4. stor. pred n. l.), t. j. do čias, keď grécke mestské štáty fakticky stratili nezávislosť a boli nútené uznať nad sebou zvrchovanosť Macedónie.

Okrem dejín hlavných centier antického Grécka dotýka sa kniha aj postupu spoločenského vzdelania, ktoré bolo na periférii gréckeho sveta a bolo úzko spojené s okolitými kmeňmi.

V knihe sa venuje pozornosť panstvám, ktoré v minulosti boli na území Sovietskeho sväzu — v severnom Pričernomorí a panstvom západného a južného Pričernómoria. Autori hodlajú tak venovať pozornosť problematike, ktorá sa doteraz v prácach o dejinách Grécka nespracovávala.

Problematika, ktorá sa v publikácii rieši, je zhrnutá do 18 kapitol a na konci je pripojený ukazovateľ mien a názvov.

Základný materiál knihy zozbierali akademici S. A. Zebelov a V. P. Volgin, lenže vydanie knihy bolo nemožné pre Veľkú vlasteneckú vojnu. Potom bol hlavným redaktorom knihy N. A. Maškin. Záverečnú úpravu textu urobil akademik V. V. Struve, doktor historických vied D. P. Kallistov a v niektorých statiach (stať S. A. Zebeleva *Zvrchovanosť Macedónie*) kandidátka historických vied T. V. Blavatskaja. Jednotlivé kapitoly napísali títo autori: Egejský svet v krétsko-mykénskej epoche § 1—5, T. V. Blavatskaja; § 6, D. P. Kallistov s výnimkou odsekov *Pylos* a *Písmo mykénskej epochy*, ktoré napísal I. S. Kacnel'son; *Ranogrécke osídlenie na Balkánskom polostrove a v Malej Ázii* — D. G. Reder; *Homérovské Grécko* — D. P. Kallistov; *Sparta* — A. K. Berger; *Kolonizácia severného Pričernómoria* — D. P. Kallistov; *Atika v 7.—6. stor. pred n. l.* — N. A. Maškin a D. P. Kallistov; *Grécko-perzské vojny* — V. J. Cholmogorov; *Aténsky námorný spolok* — D. P. Kallistov; *Upevnenie vlády otrokárskej demokracie. Perikles* — D. P. Kallistov; *K otázke o hospodárskom živote Grécka klasického obdobia* — N. A. Maškin; *Peloponézska vojna* — I. A. Lencman; *Južné a západné Pričernómorie v 5.—4. stor. pred n. l.* — T. V. Blavatskaja; *Severné Pričernómorie* — D. P. Kallistov; *Grécko v prvej polovici 4. stor. pred n. l.* — V. Ů. Ďakov; *Mladšia tyranis v Grécku a v Malej Ázii* — S. A. Zebelevij; *Zvrchovanosť Macedónie a zánik nezávislosti Grécka* — S. A. Zebelevij; *Umenie starého Grécka* — M. J. Maximov; *Pramene — Literárne a epigrafické pramene* — S. A. Zebelevij; *Archeologické pamiatky* — T. V. Blavatskaja; *Mince* — D. B. Šelovij. V paragrafoch *Kréta, Tesália a Boiótia v 9. a za-*

čiatok 5. stor. pred n. l. a čiastočne Grécka kolonizácia 8.—6. stor. a v statiach o ekonomickom rozvoji Grécka redakcia upotrebila materiál z rukopisu, ktorý pripravil v rokoch 1938—1931 autorský kolektív na čele s akademikom S. A. Žebelevom.

V prvej kapitole, nadpisanej — Egejský svet v 3.—2. tisícročí pred n. l., autorka kapitoly T. V. Blavatskaja upozorňuje na to, že v doterajších dejinách a opisoch gréckych dejín začínalo sa obyčajne tzv. homérovskou epochou, ktoré je zachytená v eposoch *Ilias* a *Odysea*, obraz 9.—8. stor. pred n. l. Popri týchto prameňoch tradície pochádzala buržoázna veda bez povšimnutia, čo zodpovedalo vtedajším hyperkritickým názorom. Zástancovia týchto názorov sa snažili ustáliť presnú, no nesprávnu hranicu medzi „historickým” a „nehistorickým”, t. j. legendárnym. V mytologickom materiáli nesnažili sa nájsť odraz historickej skutočnosti. Obrat nastal v sedemdesiatych až deväťdesiatych rokoch minulého storočia, keď sa pri archeologických vykopávkach ukázalo, že „homérovej” epoche v dejinách Grécka, v oblasti Egejského mora, predchádzala už po mnoho tisícročí jestvujúca kultúra, ktorej hlavnými centrami boli Kréta, Hellada a mesto Trója (str. 5).

Na str. 13 sa hovorí o Kréte v 30.—12. stor. pred n. l. Je tam uvedená prehľadná chronologická schéma, podľa Evansa, lenže je poopravená taktó (uvádzam aj schému, ako ju podľa Evansa uvádza Sergejev v *Dejinách staroveku Řecka*, český preklad, Praha 1952, str. 71):

V našej knihe: Ranominojské obdobie — I. 3000—2800, II. 2800—2500, III. 2500—2200; Strednominojské obdobie — I. 2200—1750, II. 2000—1750, III. 1750—1600; Neskorominojské obdobie — I. 1600—1400, II. 1450—1400, III. 1400—okoľo 1250.

V *Dejinách starovekého Řecka*: Ranominojské obdobie — I. 3000—2800, II. 2800—2400, III. 2400—2100; Strednominojské obdobie — I. 2100—1900, II. 1900—1750, III. 1750—1580; Neskorominojské obdobie — I. 1580—1450, II. 1450—1400, III. 1400—1200.

Definícia Krétskej spoločnosti ako triednej spoločnosti, bližšie sa k typu ranotrojárkej spoločnosti Východu, bola prekladaná sovietskou historickou vedou v boji jednak s modernizujúcimi teóriami buržoáznych vedcov, jednak s osobitným názorom B. L. Bogaevského. Evans prenášajúc normy kapitalistickej spoločnosti do 2. tisícročia pred n. l. videl v krétskom kráľovstve veľkú morskú monarchiu, podmaňujúcu si a kolonizujúcu brehy Stredozemného mora až do Hispánie.

B. L. Bogaevskij, ktorý vystúpil proti modernizujúcim tendenciám buržoáznej vedy, nemohol dať pravdivé marxistické vysvetlenie sociálnej štruktúry krétskej spoločnosti. Obrátiac všetku pozornosť na prežitky rodovo-kmeňového zriadenia na Kréte, považoval B. L. Bogaevskij krétsku spoločnosť za predtriednu, prastarú. Tento názor väčšina sovietskych historikov zamietla. Nedávne rozlúštenie krétskych dokladov polovice 15. stor. pred n. l. potvrdilo pravdivosť charakteristiky Kréty ako ranotriedneho kráľovstva (str. 17).

Na str. 28 sa venuje pozornosť krétskemu písmu. V tomto odseku sa spomínajú len hlavné údaje o tomto probléme a aj to len veľmi povrchné. Hlavná stať, ktorá by mala zhrnúť problematiku, je na str. 55. Stať sa nazýva Písmo mykénskeho obdobia. Autorke však možno vyčítať to, že aj napriek tomu, že uvádza literatúru, ktorá hovorí o probléme krétskeho písma, v samom výklade predkladá fakty tak, ako keby čitateľ bol v problematike zbehlý. A to rozhodne neprispieva k splneniu hlavného cieľa state.

Ďalej sa v tejto kapitole hovorí o Tróji a Mykénach. Spomínajú sa aj výskumy,

ktoré sa v rokoch 1952—1953 robili na západnom brehu Peloponézu v meste Pylos. Načrtnutý je plán časti paláca odkrytej roku 1954.

V kapitole Ranogrécke osídlenie na Balkánskom polostrove a v Malej Ázii rieši sa problematika osídlenia na Balkánskom polostrove. Autor sa pri podávaní skutočností opiera o tradíciu, ktorú čerpá z *Iliady a Odysey*. Zo všetkého hádam najviac pozornosti si zaslúži to, že autor prijíma názor V. Georgijeva, že Etruskovia sú potomkami Trojanov, ktorí presídlili do Itálie.

Kapitola Homérovské Grécko venuje pozornosť otázkam, ktoré sú načrtnuté v *Iliade a Odysei*. Autor poukazuje na to, že archeologické nálezy potvrdzujú skutočnosť tých vecí, o ktorých sa hovorí v homérovských eposoch. Rozoberá tu krátko celý spoločenský a súkromný život, ako si ho možno podľa *Iliady a Odysey* rekonštruovať a predstaviť. Autorovi tejto kapitoly však musíme vyčítať to, že takmer vôbec nevenuje pozornosť homérovskej otázke. Vôbec neuvádza, ako sa homérovská otázka nastolila, ani ako sa tento problém doteraz riešil. Nepokúša sa ani o vlastné riešenie toho problému. Uspokojuje sa len s konštatovaním, že o tomto probléme sa napísalo mnoho diel. Nemôžeme byť spokojní ani s tým, že vôbec neuvádza diela, v ktorých by sa mohol čitateľ poučiť o tomto probléme, keby sa oň zaujímal. Nazdávame sa, že by to prospelo k zvýšeniu vedomostí o antickom Grécku a jeho literatúre.

V kapitole Kréta, Tesália a Boiótia v 9. stor. a začiatkom 5. stor. pred n. l. zhrňa autor tejto kapitoly nasledujúce problémy: Geografické podmienky Sparty; Lakonika a Messenia v mykénskom a homérskom období; dórsky vpád a vznik spartského štátu, kde autor rozoberá štátne a spoločenské zriadenie Sparty.

V stati o Kréte sa hovorí o tom, že podľa legendy Lykurgos na svojom pochode navštívil aj Krétu. Základom tejto legendy, ako uvádza autor, je tá historická skutočnosť, že medzi štátnymi organizáciami Sparty a Kréty je veľa spoločných znakov. Po stránke historickej sa tieto zhody vysvetlia tak, že v Sparte a na Kréte v 1. tisícročí pred n. l. boli vládnucou etnickou skupinou Dórovia, ktorí vládli nad poddaným obyvateľstvom, ktoré sa skladalo z Achajcov, Eteokrétanov (prastarých Krétanov) a iných (str. 100). Ďalej pokračuje stať o Tesálii a Boiótii.

Ďalšia kapitola má názov Grécka kolonizácia v 8.—6. stor. pred n. l. Autor rozoberá termín kolónia. Odvodzuje ho od latinského „colonia”, ktoré v latinčine značí osídlenie latinských alebo rímskych občanov. V priebehu dlhých vekov bolo to vojensko-poľnohospodárske osídlenie, ktoré sa podľa rozhodnutia rímskej vlády dialo v Ríme podrobených oblastiach. Rímskemu ponímaniu colonia zodpovedá grécke ponímanie *κληρωγία*, ale kleruchovia sa objavujú najmä v klasickej epoche — v 5. a 4. stor. pred n. l. Pre označenie kolónií predchádzajúceho obdobia sa používalo slovo *ἀποικία*, ktoré je spoločné so slovesom *ἀποξεύω* (žiť opodiaľ — v prenesenom význame vysťahovať sa a označuje osídlenie Grékov v cudzej krajine). Miesto, z ktorého sa kolonisti vysťahovali, zostalo pre nich metropolou, t. j. mestom-metropolou (str. 111).

Ďalej tu autor rozoberá príčiny a charakter kolonizácie v 8.—6. stor. pred n. l. Za odpoveď vybral citát z klasikov Marxa a Engelsa (*Zobr. spisy IX*, str. 278, rus. vydanie). V stati Základné tendencie gréckej kolonizácie sa hovorí o tom, že kolonizácia v 8.—6. stor. pred n. l. prebiehala tromi smermi: na západ k brehom Sicílie a Itálie; na sever a severovýchod, po pobreží Hellepontu aj do Čierneho mora, ba nakoniec na juh do Afriky, kde, pravda, boli založené len dve kolónie (str. 114). V tretej stati tejto kapitoly hovorí autor o význame a výsledkoch kolonizácie v 8.—6. stor. pred n. l.

Nasledujúca kapitola má názov Atika v 7.—6. stor. pred n. l. a je rozdelená na odseky Stará Atika, Solónovo zákonodarstvo (v ktorej rozoberá Solónove zákony a reformy), Peisistratova tyrania, Peisistratidy, Kleistenovo zákonodarstvo, vnútro-politická situácia Atén na konci 6. stor. pred n. l., kde autor rozoberá situáciu, aká bola v Aténach.

Dalšia kapitola nazvaná Hospodársky rozvoj Grécka v 7.—6. stor. pred n. l. preberá jednotlivé zložky a podmienky hospodárskeho rozvoja Grécka.

Nasledujú ostatné kapitoly, nazvané Grécko-perzské vojny, Aténsky námorný spolok, Upevnenie poriadku otrokárskej demokracie v Aténach, Perikles, Hospodársky rozvoj Grécka klasického obdobia, Peloponézska vojna, Južné, západné i severné Pričernomorje v 5.—4. stor. pred n. l., Mladšia tyranis v Grécku a v Malej Ázii, Zrchovanosť Macedónie a pád nezávislosti Grécka, Umenie starého Grécka a Pramene.

Venujeme viac pozornosti poslednej kapitole. Celá kapitola je rozdelená na niekoľko častí. Prvou je časť, ktorá hovorí o písomných prameňoch, a to literárnych. Vymenovaní sú tu starovekí grécki historici, filozofi, ktorý sa zaoberajú filozofiou dejín a štátu, ďalej životopisci slávnych vojvodcov a mužov. Druhou časťou sú epigrafické pramene, a to jednak monumentálne, jednak nápisy na nádobách. Treťou časťou tvoria hmotné pramene a sú to archeologické nálezy, vykopávky a pramene numizmatické.

Na konci, ako sme už spomenuli, je abecedný ukazovateľ mien a názvov.

Prekvapuje skutočnosť, že na konci knihy nie je zoznam literatúry, ktorý jednotliví autori pri spracovávaní svojich kapitol používali. Ako sme na začiatku uviedli a ako to v úvode knihy aj sami autori hovoria, mala byť kniha populárnym podaním našich doterajších výskumov, objavov, názorov a celej vedy o antickom Grécku. Populárnosť, ako sa nazdávame, nesmie ubrať na vedeckosti diela. Myslíme, že by čitateľovi veľmi poslúžil zoznam literatúry, a to jednak preto, aby mohol pri jednotlivých problémoch siahnuť k literatúre, ktorá sa problémom hlbšie zaoberá, jednak preto, aby mohol jednotlivé názory, závery a skutočnosti kontrolovať a stavať sa k nim kriticky. Takto je čitateľ ochudobnený o možnosť rozšírenia svojich znalostí, o možnosť kontroly. Zdá sa nám, že je potrebné poukázať aj na tú skutočnosť, že prácu nebudú čítať len tí, ktorí sa dejinami antického Grécka nezaobierajú podrobnejšie, ale aj takí, ktorí dejiny antického Grécka podrobne študujú. Nazdávame sa, že po kritickom zhodnotení staršej práce o antickom Grécku — práce Sergejevovej — bude táto nová práca o antickom Grécku slúžiť aj ako vysokoškolská učebnica. A aj z toho dôvodu by sme radi videli na konci knihy uvedené aspoň najhlavnejšie diela z dejín Grécka.

Nie na poslednom mieste treba pracovníkom, ktorí zostavili toto nové kolektívne dielo dejín antického Grécka, vyčítať aj to, že vo svojej práci citovali len klasikov marxizmu, kým ostatné diela necitovali vôbec alebo len nedostatočne. Podľa nášho názoru mala práca ukázať čitateľovi aj to, aká zložitá je problematika dejín antického Grécka, ďalej že vo vedeckom svete sa názory na jednotlivé skutočnosti života a dejín Grécka podstatne rozchádzajú, a to nielen u buržoázných vedcov, ale aj tých, ktorí sa usilujú jednotlivé javy vysvetliť marxisticky. Z podania materiálu, ktorý sa v knihe rozoberá, to veľmi nevidieť. Nedostatočne sú opisované aj jednotlivé archeologické výskumy, neudáva sa pri nich kto, ako a kedy ich robil a pozorného čitateľa by to iste zaujímalo.

Obrázková časť knihy je veľmi chatrná a nevyníma sa z rámca bežných obrázkov, ktoré bývajú uvedené v knihách o antickom Grécku. Reprodukcie sú veľmi

nejasné, často splývajú, takže len s námahou možno vidieť to, čo má reprodukcia čitateľovi predstavovať. Pri obrázkoch z architektúry sú niektoré neúplné (napr. na str. 225 Parthenon, len pohľad severozápadný). V knihe sú aj mapy, ale len jednofarebné.

Nakoniec nám prichodí aspoň v krátkosti porovnať novú kolektívnu prácu so staršou prácou, Sergejevovými *Dejinami starovekého Grécka*. Je nesporné, že prínosom kolektívnej práce je jednak to, že sa jednotlivým problémom venuje viac pozornosti a že sa podrobnejšie skúmajú. Ďalej, že v práci sú už aspoň čiastočne zhrnuté najnovšie objavy, ku ktorým sa v posledných rokoch dospelo (napr. rozlúštenie krétskeho písma).

Nová kolektívna práca sa nevyníma z rámca bežných príručiek dejín a syntetických podaní o antickom Grécku. Poslúži čitateľovi získať o antickom Grécku ucelený obraz.

J. Kuruc

JÜRGEN KUCZYNSKI, *ŠTÚDIE K DEJINÁM SVETOVÉHO HOSPODÁRSTVA*. Vydalo Slovenské vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava 1956, strán 165, cena Kčs 3.20.

Práca je prekladom štúdií, ktoré vyšli po prvýkrát v NDR roku 1952 pod titulom *Studien zur Geschichte der Weltwirtschaft*. Jürgen Kuczynski je našim čitateľom dobre známy najmä ako autor početných monografií o vývine kapitalistického hospodárstva a postavení robotníckej triedy v najdôležitejších imperialistických krajinách. V slovenskom preklade svojej práce urobil niektoré úpravy, nie však podstatného rázu.

Autor ukazuje, že svetové hospodárstvo nie je prostým súhrnom hospodárstiev jednotlivých krajín. Je osobitným organizmom so svojimi špecifickými ustanovizňami a funkciami, jeho vývin podlieha osobitným zákonitostiam.

O vzniku svetového hospodárstva nemožno hovoriť pred vznikom kapitalizmu. Autor podáva aj podrobnú periodizáciu svetového hospodárstva. Po období jeho „prehistorie“, t. j. období medzi 16. stor. a rokom 1789 nastupuje I. obdobie, ktoré trvá až do roku 1871. Nasledujúcim medzníkom sú roky 1917—1918, keď sa dovtedy jednotné svetové hospodárstvo rozpadáva na dva sektory.

V každom takomto základnom období vymedzuje autor ďalšie periody.

Skúmanie rozvoja a hlavných zákonitostí svetového hospodárstva v nasledujúcich kapitolách je podložené množstvom štatistického materiálu o vývine priemyslu, zahraničného obchodu, dopravy, o vývoze kapitálu, nerovnomernosti rozvoja poľnohospodárstva, pomere výroby poľnohospodárskej k priemyselnej a pod. Skoro všetky štatistiky sa opierajú o vlastné výpočty autora a sú súhrnom údajov z jeho početných predchádzajúcich monografií.

Množstvo tabuliek a výpočtov nech tých, ktorí nemajú radi veľa čísiel, neodradí. Náznosť a jasnosť štatistických materiálov a ich výklad sú príkladné. Najlepšie dokazujú rozsah a hĺbku znalostí autora o predmete, ktorým sa v práci zaoberá.

Práca by mal poznať každý historik nových a najnovších dejín či už našich alebo svetových.

L. Lipták

DVE PRÁCE O MICKIEWICZOVI A JEHO VZŤAHU K SLOVANSTVU

Medzi prácami, ktoré vyšli v Poľsku pri príležitosti osláv stého výročia smrti veľkého poľského básnika a významného

politického dejateľa prvej polovice 19. stor. Adama Mickiewicza, zaslúžia si našu pozornosť dve práce známeho poľského historika-slavistu prof. Henryka Batowského *Mickiewicz jako badacz Słowiańszczyzny* (vyšlo vo v Bratislavskom nakladateľstve Poľskej akadémie vied Ossolineum roku 1956, strán 110) a *Przyjaciele Słowianie* (vydalo vydavateľstvo Czytelnik 1956, strán 232).

V prvej práci si autor vzal za úlohu načrtnúť históriu a zhodnotiť všetky najdôležitejšie Mickiewiczove záujmy a práce o Slovanstve a jeho styky so slovanskými národmi. Po úvodných kapitolách, v ktorých oboznamuje čitateľa s témou svojej štúdie, metódou práce a jej presnejším vymedzením (I. kapitola), s prameňmi a literatúrou k danej téme (II. kapitola), s postavením slovanských národov v epoche Mickiewicza (III. kapitola) a medzislovanskými stykmi v tomto období (IV. kapitola), autor dáva periodizáciu slovanských záujmov A. Mickiewicza pred rok 1840 (V. kapitola). Osobitnú pozornosť venuje slovanskej katedre v Paríži a obsahu Mickiewiczových prednášok, prednesených na tejto katedre (VI. a VII. kapitola). V VIII. kapitole svojej práce analyzuje H. Batowski slovanskú otázku v poňatí A. Mickiewicza. Poslednú kapitolu venuje autor obdobiu porevolučných rokov Mickiewiczovho života a stručným záverom. Autorove výklady vhodne dopĺňa niekoľko dokumentov, pripojených k práci, ktoré podrobnejšie osvetľujú niektoré stránky náhľadov a stykov Mickiewicza s predstaviteľmi vtedajšieho slovanského sveta.

Na základe svojho bádania prichádza H. Batowski k záveru, že A. Mickiewicz patrila v rokoch 1815—1855 medzi najaktívnejších a najvšestrannejších bádateľov Slovanstva, ktorý spájala svoje teoretické výskumy s politickou praxou, vedu so životom, podriaďujúc všetko boju za sociálne a politické oslobodenie slovanských národov.

Prácu o Mickiewiczovi ako bádateľovi Slovanstva veľmi vhodne doplnia druhá práca H. Batowského, podtitul ktorej hovorí, že ide o historické skice z Mickiewiczovho života. Je to zborník osemnástich menších prác o slovanských kultúrnych a politických otázkach týkajúcich sa života a činnosti veľkého poľského básnika a politika. Sám autor zdôrazňuje, že ide o práce historické a nie literárnohistorické, že nejde o Mickiewicza-básnika, ale o Mickiewicza-politika a publicistu.

Z prvých skíc, ktoré autor zaradil do kapitoly Prvé styky a Prehľadovanie vedomostí o Slovanstve, dozvieme sa o prvom stretnutí Mickiewicza so slovanskou poéziou, o plodotvorných stykoch s ruskými slavistami počas básnikovho núteného pobytu v Rusku, o jeho priateľstve s veľkým ruským poetom A. S. Puškinom a o návšteve v Prahe roku 1829. Kapitola Profesor Mickiewicz obsahuje články osvetľujúce Mickiewiczove styky s vynikajúcimi predstaviteľmi slovanských národov v období jeho činnosti na Slovanskej katedre v Paríži (Vuk Karadžić, Šafárik, Kapitar, Milutinovič, Hanka). O stykoch s J. Kollárom hovorí autor v osobitnom článku, v ktorom uverejňuje aj doteraz málo známy list Kollára Mickiewiczovi z 10. 11. 1848. Osobitný článok venuje autor aj Mickiewiczovej polemike s českým liberálnym politikom grófom L. Thunom o austroslavizme. V kapitole Slovánska jar národov sú články o slovanskej koncepcii Mickiewiczovej légie, o priateľstve Mickiewicza s chorvátskym básnikom M. Pucićom a N. Tommaseom, o pozvaní Mickiewicza na Slovánsky sjazd, o slovanských problémoch na stránkach Mickiewiczovej Trybuny Ludów a i. Napokon v poslednej kapitole nazvanej Posledné styky sú články o stretnutí Mickiewicza s F. Palackým na jar 1853 v Paríži a o básnikových stykoch so Srbmi a Bulharmi roku 1855 v čase jeho pobytu na Balkánskom polostrove.

Kniha prof. H. Batowského *Priatel'ia Slovania* prináša mnoho nových a zaujímavých faktov, myšlienok i námetov pre ďalšie bádanie nielen o Adamovi Mickiewiczovi, ale aj pre širší výskum slovenských vzťahov v prvej polovici 19. stor. Preto by iste nebolo od vecí vydať ju aj u nás v slovenskom preklade. Všetci, ktorí sa zaujímajú o Mickiewicza i vzťahy našich bratských slovanských národov v minulosti, by jej vydanie uvítali s radosťou.

V. Matula

NITRA II (1844). Edične pripravil a poznámky napísal Jozef Štolc. Štúdiu napísal Milan Pišút. Ilustrovala Edita Ambrušová. Vydalo Slovenské vydavateľstvo krásnej literatúry v Bratislave 1956. mimo edície.

Medzi trvalé prínosy do roku Štúrovho jubilea treba rozhodne zaradiť pohoťovo reedovaný druhý ročník Hurbanovho almanachu Nitra z roku 1844, ktorý vyšiel vo vkusnej, takmer bibliofilskej úprave v Slovenskom vydavateľstve krásnej literatúry. Ide o prvú knihu v štúrovskej slovenčine, závažnú nielen podobou nového spisovného jazyka, ale aj ako nástup novej generácie, ktorá práve v tomto almanachu napovedala mnohé myšlienky, tvoriace v ďalšom postupnom rozvíjaní základ štúrovského ideologického programu.

Vzhľadom na tzv. čitateľské vydanie bolo potrebné dnešnému čitateľovi originál sprístupniť prepisom, čo editor Jozef Štolc urobil s náležitým pochopením pre uchovanie pôvodiny, zasahujúc do pôvodného textu zväčša iba v oblasti pravopisu; hláskoslovie a tvaroslovie originálu narúšal editor len v nevyhnutných prípadoch. No ako jazykovedec mal vari viac vyťažiť z porovnania medzi Hurbanovou neustálenou normou a neskorším Štúrovým kodifikovaním spisovného jazyka, čo sa mohlo odraziť aj v jeho poznámkovej časti a malo tvoriť tr-

valejší príspevok k prieskumu rozvíjania štúrovského jazykového systému. Pišútova štúdia o vzniku a význame almanachu Nitra je inštruktívna, má znaky originalnosti a miestami je veľmi podnetná, hoci vcelku azda preceňuje význam almanachu. Zo štúdie však nemalo vystať osvetlenie, ako došlo k tomuto slovenskému vydaniu druhého ročníka a aký podiel mal cenzúrny nátlak na jej slovenskom rúchu. A za nedostatok edície pokladáme to, že sa práve pri tomto vydaní upustilo od obvyklých vecných vysvetliviek, ktoré by sa pri množstve autorov, zmienok a rozličných narážok boli v tomto vydaní žiadali ešte vo zvýšenejšej miere ako pri mnohých iných podobných reedáciách. Vysvetlivky tohto druhu by sa nemali podceňovať.

Treba tiež ľutovať, že rozhodujúce distribučné orgány (Slovenská kniha, n. p.) obmedzili toto záslužné vydanie na taký náklad, ktorý sa rozobral skoro ihneď po objavení na knižnom trhu. Tento nevšedný záujem o takéto vydanie by mal byť ukazovateľom, že v budúcnosti treba podobným edíciám viac vychádzať v ústrety zo strany vydavateľstiev i zo strany distribúcie.

J. Ambruš

JURAJ PAŠKA, L. V. RIZNER. Vydala Osveta v Martine 1956 ako 4. zväzok edície Priekopníci našej prítomnosti, strán 108 a 8 obr. príloh.

Nie dlho po vydaní *Denníka L. V. Riznera*, zachycujúceho obdobie 1889—1900 zo života tohto význačného národného a kultúrneho pracovníka, vyšlo aj stručné monografické spracovanie jeho života a diela. Nejde prirodzene v tomto prípade ešte o dôkladné spracovanie mnohostrannej činnosti a bohatého literárneho odkazu L. V. Riznera, ale skôr len o populárne opísanie hlavných udalostí jeho života a o viac-menej informatívne charakterizovanie jeho rozvetvenej a mnohostrannej činnosti. Pokiaľ

ide o členenie monografie, rozdelil ju autor najprv na kapitolu, v ktorej podal celkový prehľad pomerov na Slovensku v období Riznerovho života, potom si všimol vlastný život Riznerov v kapitolách Verný služobník ľudu, Vynikajúci národný buditeľ, Osvetou za lepši život ľudu, Otec slovenskej bibliografie a v záverečnej kapitole, L. V. Rizner — stále živý, hodnotí Riznerov odkaz. Ako vidieť, nejde o nejaké organické rozčlenenie na podklade dobre uváženej periodizácie, vyplývajúcej z Riznerovho života, prípadne z členenia našich národných dejín, ale ani o taký obraz Riznerovej činnosti, ktorý by čitateľovi podával v jasne vymedzených kapitolách jeho jednotlivé úseky, takže napokon pôsobí dielko miestami trocha neurovnane, miestami zasa je mnohovravné na úkor hlbšieho rozboru a charakteristiky. Autor použil pre svoju prácu pomerne už bohatú literatúru, ale aj korešpondenciu. Viac mohol využitkovať Riznerov *Denník* a kritickejšie sa stavať k jednotlivým prácam a činnosti Riznerovej a podať aj ucelený súd o jeho osobnosti založený na kritickom rozbere a hodnotení daného materiálu. Jednako je zásluhou monografie, že upozorňuje na jedného z našich veľmi zaslúžilých národných pracovníkov, ktorého bohatý odkaz, okrem jeho bibliografických prác, je ešte stále nie využitý.

Fr. Bokes

IMRICH KOTVAN, *KATALÓG PRVOTLAČÍ VEDECKEJ KNIŽNICE MESTA BRATISLAVY*, Bratislava 1956, strán 55(7).

Pilný bibliograf Univerzitnej knižnice dr. Imrich Kotvan sa sústavne zaoberá najstaršou literárnou produkciou na Slovensku a výsledky svojich bibliografických prác postupne publikuje. Vo svojej najnovšej práci *Katalóg prvotlačí vedeckej knižnice mesta Bratislavy* podáva bibliografický súpis 46 prvotlačí, ktoré

sa nachádzajú vo vedeckej knižnici mesta Bratislavy, kam sa dostali zväčša kúpu v posledných dvoch desaťročiach, pravdepodobne z niektorých cirkevných knižníc. Ide zväčša o benátske tlačé, z bratislavských tlačí sa podarilo identifikovať iba odpustkový list J. Hana *Litterae indulgentiarum* z roku 1480. Kotvan opisuje podrobne jednotlivé tlačé a uvádza aj príslušnú literatúru, podáva potom abecedný register tlačiarov, ďalej register prvotlačí podľa miest a tlačiarov, register prvotlačí podľa rokov, konkordancie bibliografických čísel a čísel katalógov, signatúr a čísel katalógu, provenienčný register, literatúru a napokon publikuje ukážky z význačných inkunábul. Úvodom sa dr. Kotvan kriticky vyrovnáva s doterajšou literatúrou o prvotlačiach bratislavskej mestskej vedeckej knižnice, najmä s chybami, ktoré sa vyskytli v práci dr. B. Bálena *Prvotlače vo vedeckej knižnici mesta Bratislavy*. Okrem toho uvádza aj mnohé informácie, najmä o spôsobe nadobúdania prvotlačí správou tejto knižnice, ďalej o ich rôznych charakteristických znakoch. Úvod dr. Kotvana bol však už predtým uverejnený v časopise *Knižnica*, roč. VIII., č. 3.

Fr. Bokes

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS IV, čís. 1—6, 1956.

Počínajúc 4. ročníkom vychádza Slovenský národopis, časopis Národopisného ústavu SAV, šesť razy do roka. Rozšírenie periodicity si vyžiadal tak zvýšený záujem o tento časopis, ako aj zintenzívnenie publikačnej činnosti našich národopiscov. Na úvodnom mieste nového ročníka Slovenského národopisu je článok A. Melicherčika *Ľudovít Štúr a ľudová slovesnosť*, v ktorom sa autor zaoberá Štúrovým dielom z oblasti národopisu a oceňuje jeho kladný a aj dodnes živý prínos. R. Žatko publikuje na pokračovanie v 1. a 2. čísle svoje *Prí-*

spevky k štúdiu slovenských betlehemských hier, vypracované na základe bohatšej a všestrannej znalosti materiálu. V 1. čísle je ďalej *Príspevok k štúdiu orácií nástrojov* od J. Podoláka, dôležitý pre rozšírenie našich znalostí o výrobných poľnohospodárskych nástrojoch za feudalizmu. Maďarský etnograf B. Gunda prináša v 2. čísle *Poznámky k štúdiu cepov a obilných truhel u Slovákov* a A. Melicherčík sa zaoberá v článku *K otázke vzniku zbojníctva v Karpatoch* na základe historických zprávk o výskyte zbojníkov vznikom ľudovej zbojníckej tradície. V 3. čísle je pre historika dôležitý článok E. Čajánkovej *Pohrebne zvykoslovie Horehronia*. V dvojčíse 4/5 uverejňuje R. Krajčovič príspevok *K otázke sociálneho rozvrstvenia staroslovenského etnika na Slovensku*. Alexander Húščava sleduje v článku *Zbojnícke družiny na východnom Slovensku do roku 1526* existenciu revolučných prejavov v slovenskom ľude. V poslednom, 6. čísle Slovenského národopisu J. Mjartan obsérne komentuje činnosť prof. Karlovej univerzity dr. V. Chotka pri príležitosti jeho 75. narodenín a poukazuje na jeho veľké zásluhy o rozvoj slovenskej národopisnej vedy na Slovensku po roku 1918, keď jubilant niekoľko rokov účinkoval na Komenského univerzite. Jubilejná úvaha Lad. Burlasa o Bélovi Bartókovi pripomína niektoré stránky činnosti tohto významného maďarského skladateľa v oblasti hudobného folklóru, najmä v súvislosti s jeho zbierkou slovenských ľudových piesní, ktoré v dohľadnom čase začnú vychádzať nákladom SAV.

Významnú časť obsahu Slovenského národopisu tvoria Materiálne. V nich publikuje J. Markov príspevky k právnemu zvykosloviu Liptova a cenné údaje o hospodárskych pomeroch niektorých obcí Horehronia, ako sa zachovali v archívnych materiáliách. E. Plicková podáva dodatky k histórii pozdišovského hrnčiarstva, M. Markuš má poznámky k dejinám národopisnej muzeológie na

Slovensku, B. Krpelec príspevok k národopisnému štúdiu Polichna, J. Nižnánsky podáva cenné údaje z minulosti vinohradníctva na Dolnej Blave, M. Jurkovič zasa o starých oradlách v zbierkach Slovenského múzea v Bratislave, J. Segó o slovenských osadách v oblasti pohoria Rez v Sedmohradsku, J. Markov niektoré etnografické údaje z rukopisnej pozostalosti Ján Čaploviča, Fr. Lasab zasa príspevky k dejinám ľudového rybárstva na Kysuciach. Okrem toho sú tu uverejnené niektoré etnografické údaje zo staršej literatúry o Horehroní. Slovenský národopis je bohaty ilustrovaný, treba však pripomenúť, že kvalita reprodukcí tohto časopisu nie je taká, aká by sa požadovala.

Fr. Bokes

HISTORICKÉ ŠTÚDIE II, príloha Historického časopisu IV, 1956. Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied v Bratislave.

Druhý ročník Historických štúdií prináša na prvom mieste štúdiu Vladislava Zapletala *Príspevok k dejinám Novej školy v rokoch 1869—1872*. *Akciová knižnica tlačiareň Minerva*, v ktorom sa autor zaoberá politickou stranou slovenskej liberálnej buržoázie a maloburžoázie, funkciou jej časopisu a v súvislosti s tým so založením tlačiarny Minerva.

Práca Antona Špiesza *Prvé strojové pradiarne bavlny na Slovensku* podáva obraz o dvoch strojových pradiarňach bavlny v Bratislave a Devíne.

Juraj Pavelek v štúdiu *O autorstve najstaršej práce o dejinách poddanstva v Uhorsku, De servitute Hungarica* dokazuje, že autorom spomínanej práce bol spišský právnik Ján Jony a nie Matej Bel, ako sa doteraz myslelo. Štúdia obsahuje aj podrobný rozbor a hodnotenie práce.

Pavol Kršák v príspevku *Dejiny papierne v Dolnom Kamenci* všima si vznik a existenciu jednej z typických slovenských papierní v druhej polovici 18. stor.

V príspevku je i popis filigránov nájdených na papieroch vyšlých z tejto papierne.

Jozef Mac ũrek v štúdií *České povstanie v rokoch 1618—1820 a severozápadné Slovensko* osvetľuje pomery a predpoklady vzájomných vzťahov českých krajín so severozápadným Slovenskom a ohlas českého povstania na tomto území. Štúdia obsahuje aj prílohy, ktoré sú priamym dokladom vzájomných stykov.

Štefan Pozdišovský v príspevku *Cechoví učni v Trenčine v XVI.—XVIII. storočí* si všíma na základe cechových artikúl sociálne postavenie učňov v jednotlivých cechoch.

Štúdia Františka Matějka *K moravsko-slovenským stykom v dobe rozvíteho feudalizmu* obsahuje rozbor dokladov svediacich o moravsko-slovenských stykoch od osemdesiatych rokov 15. stor. do polovice 16. stor.

Alexander Hůščava v práci *O činnosti zbojníckych družín na severovýchodnom Slovensku na konci 15. stor.* osvetľuje vznik zbojníckej družiny Fedora Hlavatého a jej pôsobenie na spomenutom území. Na základe korešpondencie a iných prameňov (zoznamu členov skupiny, doznaní zbojníkov pred popravou a i.) všíma si aj vlastnú organizáciu a zloženie zbojníckej družiny. Podnetom k riešeniu celej problematiky bol autorovi doteraz nedatovaný bardejovský výhražný list, ktorý autor na základe novoobjavených prameňov datuje na deň 25. júla 1493.

Štúdia Dariny Lehotskej *Bratislavská mincovňa v stredoveku* osvetľuje vznik bratislavskej mincovne, jej výrobné zariadenia a existenciu až do zastavenia činnosti. V úvodnej časti prináša hodnotenie literatúry, ktorá sa zaoberá dejinami bratislavskej mincovne a v samej štúdií koriguje nesprávne výsledky doterajších prác.

Jindřich Šebánek a Sáša Dušková v príspevku *Studie k českému diplo-*

matári riešia otázku sloveník v pripravovanom českom diplomatári a zaoberajú sa listinami českej kňažny Konštancie na majetky v okolí Trnavy.

Práca Vojtecha Ondroucha *Nálezové príspevky keltských a antických mincí na Slovensku* ako už z názvu vyplýva, obsahuje opis novoobjavených mincí a prináša aj ich tabelárny zoznam.

V. Sedlák.

SLOVENSKÁ LITERATÚRA II. Vydáva Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava 1955, strán 524. Hlavný redaktor dr. K. Rosenbaum.

V II. ročníku Slovenskej literatúry, časopisu Ústavu slovenskej literatúry SAV, je uverejnených niekoľko príspevkov, ktoré môžu zaujať pozornosť širšiu ako len literárnovedných alebo literárnohistorických pracovníkov. Ide najmä o príspevky uverejňované v časti Archív. Ján Čaplovič publikuje v článku *Pozvanie M. V. Krameria za redaktora časopisu Prešpurských novín* Krameriov list v tejto veci z roku 1783, nájdený v pozostalosti Institorisa Mošovského. Ján Mišianik uzaviera podnetnú diskusiu, ktorá sa rozvinula medzi autorom knihy *Náhľady filozofov Malohontskej spoločnosti* T. Münzom a dr. A. Hirnerom, niekoľkými konštatovaniami a výčitkami na adresu oboch diskutujúcich (str. 203—206), A. Císařová-Kolářová hodnotí štúdiu O. Feyla *Die führende Stellung der Ungarländer in der internationalen Geistesgeschichte der Universität Jena*, uverejnenej vo *Wissenschaftliche Zeitschrift der Fr. Schiller—Universität Jena*, roč. 3, str. 399—455 (aj ako separát), s osobitným zreteľom na Slovákov, ktorí na tejto univerzite kedysi študovali (str. 206—211), K. Tomiš glosuje najnovšie publikácie o našom odboji a Slovenskom národnom povstaní (str. 211—214), Zd. Sojková zisťuje autentickosť príspevkov L. Štúra v Havlíckových Národných novinách roku 1848 a konštatuje, že tieto noviny majú veľký význam pre pozna-

nie činnosti vodcu slovenského národného hnutia práve v revolučnom roku 1848 a sú preň dôležitým prameňom (str. 219—229), J. Čaplovič sa zaoberá cenzurovaním Palkovičovho Týždenníka a v súvislosti s Rapantovým článkom o tejto veci zoslabuje hanlivé konštatovanie, akoby Palkovič bol bez odporu trpel vyčinenie cenzora Dankovského (str. 333—337), I. Kotvan nás zoznamuje s odpoveďou J. I. Bajzu Spolku milovníkov reči a literatúry, ktorý ho zval za člena (str. 337—341), ďalej sa ten istý autor zaoberá anekdotami a poviedkami J. I. Bajzu (str. 474—478), J. Markov publikuje rad listov z korešpondencie Jána Čaploviča, ktorá sa nachodí v jeho pozostalosti v archíve Ev. a. v. cirkvi v B. Bystrici (str. 341—348), M. Valehrachová-Matulayová uverejňuje dve série listov z pozostalosti E. M. Šoltésovej rôznym adresátkam, ale najmä T. Vansovej (str. 348—367 a 486—502), O. Čeppan sa zaoberá dvoma politickými poviedkami, a to Slámovou *Francúzskou rodinou* uverejnenou v Bobulových novinách roku 1871 a historickou povestou *Atalanta* od K. Banšella, ktorá vychádzala v tých istých novinách roku 1873, ktoré svedčia o ideologickom prúde tých čias na Slovensku (str. 393—414), a napokon V. Jílek publikuje niekoľko listov českých spisovateľov P. Országhovi-Hviezdoslavovi. (Ide o listy Sv. Čecha, A. Heyduka, G. Preissovej, A. Staška, Sv. Machara a J. Thomayera — str. 478—485.)

Fr. Bokes

ARCHIVNÍ ČASOPIS 1956, číslo 1—3. Vychádza štvrťročne. Vydáva Archivní správa Ministerstva vnitra.

Zo šiesteho ročníka Archivného časopisu, z ktorého do uzávierky tohto čísla Historického časopisu vyšli 3 čísla, zaslúžia si pozornosť predovšetkým informatívne články o činnosti troch väčších archívov v ČSR. R. Marsina v príspevku *O práci v Pôdohospodárskom archíve* podáva stručný prehľad vykonanej práce tohto ústavu od jeho vzniku roku 1948

až do jeho začlenenia do siete štátnych archívov (1. 1. 1956). Článok obsahuje aj zoznam všetkých archívnych fondov opatrovaných v tomto ústave a v jeho pobočkách na celom Slovensku so stručným všeobecným prehľadom ich obsahu. J. Gindl v článku *K šiestemu výročiu založenia Ústredného banského archívu pre Slovensko v Banskej Štiavnici* informuje o činnosti tohto archívu, ktorý vykonal kus zásluhnej práce na poli záchrany a spracovania archívov montánnej povahy, ktoré ostali po rôznych banských inštitúciách a úradoch. Okrem archívnych prác vykonáva tento ústav, ktorý je súčasťou Ústavu pre výskum rúd a nerastných ložísk, aj dôležitú prácu pri banskom a rudnom prieskume vo forme elaborátov, ktoré sa prakticky využívajú pre súčasné budovateľské potreby. Druhé číslo Archivného časopisu prináša aj informatívny článok J. Nuhlička *Z činnosti Státního ústředního archívu v Praze*, ktorý podáva prehľad vykonanej práce v tomto najväčšom archíve v ČSR. Státní ústřední archív v Prahe má teraz po uskutočnení vládneho nariadenia o archívnictve z roku 1954 päť oddelení vzniknutých z bývalého Archívu Ministerstva vnitra. Archívu země české a Ústřed. zemědělsko-lesnického archívu.

V strede záujmov archívnych pracovníkov je aj v tomto roku problematika usporadovania a inventarizácia archívnych fondov, a to menovite tých fondov, ktoré obsahujú novodobý materiál, pretože otázke usporadovania a inventarizácie tohto materiálu sa v minulosti nevenovala náležitá pozornosť. Pracovník Slovenskej archívnej správy M. Kušík vo svojom článku *K problému inventarizácie novodobého spisovného materiálu* zhrňuje poznatky a skúsenosti získané na viacerých archívnych pracoviskách na Slovensku a dochádza k záveru, že pri usporadovaní novodobého spisovného materiálu, najmä v tých prípadoch, kde registratúrny plán nezodpovedá vnútornej organizácii úradu (tzv. chronologicko-

numerický systém usporiadania a uloženia spisov), je nevyhnutné použiť tzv. voľný provenienčný princíp. Použitie tzv. voľného provenienčného princípu umožní archivárovi dať do súladu vnútorný poriadok v príslušnom archívnom fonde s organizačným poriadkom úradu alebo inštitúcie, z ktorej činnosti archívny fond vznikol. Takto usporiadaný fond možno potom lepšie inventárne podchytiť a inventár z takto usporiadaného fondu má aj hodnotu informačnej a orientačnej pomôcky pre bádateľa, pretože popri údajoch o kvante a časovom rozsahu udáva aj podrobnejší prehľad obsahu archívneho materiálu.

Otázkou usporadovania účtovného materiálu vzniknutého z výrobných činností veľkostatku zaoberá sa M. Košťál v článku *Archivní spracování starších hospodářských účtů v archivech velkostatků*. Pri usporadovaní účtovného materiálu je nevyhnutné vychádzať predovšetkým z poznania účtovnej organizácie a jej vývinu v dobe, z ktorej sa zachoval príslušný účtovný materiál. Na základe skúseností získaných pri usporadovaní účtovného materiálu niektorých fondov děčinského poľnohospodársko-lesníckeho oddelenia Štátneho archívu prichádza autor tohto článku k záveru, že hospodárske účty každého archívneho fondu tvoria osobitný organický celok a ako taký treba ich usporiadať v súlade so štruktúrou účtovnej organizácie príslušného veľkostatku, ktorého hospodársku činnosť zachytávajú.

Niekoľko cenných poznatkov získaných pri archívnom spracovaní dokumentačného materiálu (noviny, plagáty, letáky, fotografie ap.) v Štátnom archíve v Brne prináša príspevok J. Dřímala *Poznámky k moderní dokumentaci*. Brněnský štátny archív má veľkú zbierku dokumentačného materiálu členenú na 44 oddelení. Článok J. Dřímala bude iste podnetom k začatiu sústavného zbierania a usporadovania dokumentačného materiálu u tých archívov, ktoré tejto časti

archívnej práce nevenovali doteraz náležitú pozornosť.

Problematickou súvisiacou s archívom spracovaním — usporadovaním a inventarizáciou — máp a plánov sa zaoberá článok Č. Hladíka *Sovětské zkušenosti z ukládání a ze spracování grafického materiálu*. Charakteristickou črtou kartografických dokumentov, technických plánov konštrukčnej i výrobnéj povahy je, že sa veľmi často dlhší čas používajú pre praktické potreby. To spôsobuje potom skutočnosť, že sa tento aj historicky cenný materiál nedostáva do archívov spolu s ostatnými spismi, ale zostáva v podniku, pokiaľ je tam potrebný a potom sa spravidla ničí. Príspevok Č. Hladíka vyzdvihuje potrebu záchrany tohto materiálu pre archív a súčasne poukazuje na sovietske skúsenosti a názory na prácu s grafickým materiálom. Jeho cieľom je podnietiť diskusiu, ktorá by vyústila vo vypracovanie jednotných zásad pre archívne spracovanie a uloženie grafického materiálu.

Dňom 31. júla 1956 vstúpila v platnosť vyhláška ministra vnútra o archívoch hospodárskych a rozpočtových organizácií, podľa ktorej si každá hospodárska a rozpočtová organizácia musí vybudovať vlastný podnikový archív, do ktorého bude sústavne ukladať spisový materiál politického, vedeckého a hospodárskeho významu vytriedený zo svojich spisovní podľa skartačných predpisov. Význam tohto normatívneho opatrenia zdôrazňuje A. Šlais v článku *K podnikovým archivům a vyhláše o archivech hospodářských a rozpočtových organizací*. Týmto, všetkými archivármi túžobne očakávaným opatrením, zamedzí sa neodôvodnenému a nerozumnému ničeniu cenného spisového materiálu, pretože podľa tejto vyhlášky nebudú smieť v budúcnosti Zberné suroviny preberať vyskartovaný spisový materiál prv, kým skartáciu a vyradenie nepotrebného a bezcenného spisového materiálu neschváli príslušný archívny orgán.

Obsiahly článok Bednára *Fotografujeme archívalie* sa zaoberá technikou fotografovania archívneho materiálu.

Každé číslo šiesteho ročníka Archívneho časopisu obsahuje pokračovanie samostatnej prílohy *Vývoj novodobého písma ve fotografických ukázkách* redigovanej doc. Františkom Roubíkom. Táto príloha má za cieľ znázorniť v hlavných typoch vývoj nášho písma v období, z ktorého sa v našich archívoch zachovalo najväčšie množstvo archívneho materiálu (od začiatku 16. stor.) a ktorému obdobiu staršie i novšie paleografické príručky nevenujú patričnú pozornosť. Všetky čísla majú ďalej pravidelnú rubriku Zprávy prinášajúcu glosy k domácim i zahraničným udalostiam významným z hľadiska archívneho a konečne rubriku Literatúra obsahujúcu recenzie historickej literatúry, najmä pramených edícií.

Fr. Sedlák

SBORNÍK ARCHIVNÍCH PRACÍ V, č. 1—2, 1955.

Okrem Archívneho časopisu, v ktorom sa publikujú najmä zásadné ideologické a metodické články a kratšie aktuálne štúdie, vydáva Archívna správa Ministerstva vnútra uvedený sborník, ktorý prináša rozsiahlejšie štúdie, spracované na základe archívneho materiálu. V. ročník Sborníka prináša tieto štúdie:

Kolektív pracovníkov Štátneho archívu v Opave, *Pokrokový dělnický tisk na Ostravsku v letech 1920—1938*.

V histórii robotníckeho hnutia treba venovať pozornosť aj dielovým otázkam. Jednu z nich — o pokrokovom robotníckej tlači na Ostravsku — spracovali na základe dôkladného preštudovania archívneho materiálu aj pracovníci Štátneho archívu v Opave. Ako pramene použili jednak úradné spisy, jednak vlastný dokumentárny materiál. Za kritérium pokrokovosti si postavili hľadisko, ako ten ktorý časopis bojoval za pokrokové požiadavky nastolené KSČ a ako uplat-

ňoval záujmy revolučnej zložky v robotníckom hnutí.

Pre lepší orientáciu bádateľov v robotníckom hnutí podali autori na začiatku štúdie prehľad archívnych fondov, ktoré pri svojej práci použili. Keďže podstatu štátneho záujmu o tlač tvorila dozeracia činnosť, t. j. cenzúra, podrobili autori vzťah medzi cenzúrou a tlačou hlbšiemu rozboru.

Vlastný prehľad pokrokovej robotníckej tlače spracovali autori tak, že časopisy zoradili abecedne podľa titulov. Takto je usporiadaných 55 periodík, písaných všetkými rečami, ktoré sa vtedy na území ČSR používali. Každému časopisu venovali samostatný odstavec, ktorého rozsah sa riadil významom časopisu, dĺžkou vychádzania a množstvom zachovaných výtlačkov. Najviac pozornosti venovali časopisom Ostravský dělnický denník, Pravda chudoby, Havíř a Głos robotniczy. Vlastný opis obsahuje dobu vychádzania, zmeny názvov, prípadne zastavenie časopisu, údaje o perzekúcií redaktorov, o počte výtlačkov a o cene.

Štúdia je pre bádateľov v robotníckom hnutí dobrou pomôckou tak po obsahovej, ako aj po metodickej stránke.

L. Kubátová, V. Picková, *Vídeňské ministerstvo orby ve Státním ústředním archivu (Rozbor montánních spisů)*. Autorky sa na začiatku štúdie zaoberajú zmenami v organizácii verejnej správy a v kompetencii ministerstiev. Konštatujú, že ministerstvo orby, zriadené roku 1868, prevzalo časť montánnnej agendy. Podľa banského zákona z roku 1871 sa toto ministerstvo stalo najvyšším montánnym úradom a najvyšším odvolacím úradom v montánnnych záležitostiach. Obširnejšie podávajú autorky prehľad kompetencie v montánnnych záležitostiach a zaoberajú sa uložením a sťahovaním spisového materiálu, vzniknutého z tejto činnosti. Časť tohto materiálu, uložená v SÚA, má 50 kartónov z rokov 1888—1907. Inventár

tohto materiálu tvorí vlastne základ štúdie. Po objasnení charakteru materiálu ukazujú autorky na možnosti jeho využitia pre dejiny montážnej správy, banenských spoločností, pre geologický prieskum a najmä pre miestne dejiny a dejiny robotníckeho hnutia.

Karel Beránek, *Obchodní a tovární inspekce v Praze (Rozbor fondu)*. Autor zdôrazňuje význam registratúry obchodnej a továrenskej inšpekcie v Prahe pre hospodárske dejiny. Po stručnom náčrte histórie a agendy tohto úradu sa podrobnejšie zaoberá činnosťou Jána Jakuba Rösslera, z iniciatívy ktorého prichádza vlastne k založeniu obchodnej a továrenskej inšpekcie v Prahe roku 1818. Jeho nástupca K. A. Neumann viedol agendu, z ktorej pochádza hlavná časť registratúry tohto úradu. Na konci štúdie pripojil autor prehľadný inventár pozostatkov tejto registratúry.

Zdeněk Antoš, *K hospodářskému a sociálnímu postavení svatoňovických horníků v první čtvrtine 19. století*. Podľa slov autora má táto štúdia prispieť k objasneniu otázok týkajúcich sa vývoja kapitalizmu a robotníckej triedy v českých krajinách. Po krátkom prehľade počiatkov ťažby uhlia na náhodskom panstve sa autor zaoberá ťažbou, cenami uhlia a pracovnými pomermi v týchto baniach. Ukazuje, že už v prvej štvrtine 19. stor. boli baníci — aj keď boli poddaní — v námezdnom pracovnom pomere. Nedokonalé technické vybavenie baní spôsobilo, že produktivita sa dosahovala zvýšeným vykorisťovaním baníkov, ktoré sa najmarkantnejšie prejavovalo v dĺžke pracovnej doby. Baníci sa snažili zlepšiť si svoje postavenie bojom za zvýšenie platov, ktoré však nestúpali rovnomerne s cenami uhlia. Formou boja bola najmä vyhrážka, že odídu pracovať do iných baní. Určitú pomoc baníkom poskytovala najmä pri úrazoch tzv. bratská pokladnica, ktorá však stála v službách podnikateľa proti záujmom rodiacej sa robot. triedy.

Štúdia je zaujímavou ukážkou rozvoja kapitalistických výrobných vzťahov v lone feudalizmu.

Najväčšou štúdiou V. ročníka zborníka je práca Josefa Kollmanna *Obrana Čech v letech 1796 a 1800*. Úvodom poukazuje autor na význam prameňov k dejinám vojenstva, ktoré sú uložené v SÚA, a podáva ich stručný rozbor. Zvlášť sa zaoberá spisovým materiálom, vzniknutým z činnosti komisie pre veci obrany Čiech, z ktorého čerpal najviac podkladov pre túto štúdiu.

Začiatok vlastnej štúdie tvorí náčrt pokusov o organizovanie obrany Čiech proti francúzskym vojskám roku 1796. Po úspechoch francúzskych armád uvažovalo Rakúsko o opatreniach, ktorými by posilnilo schopnosť obrany. Na návrh grófa Lažanského sa prišlo k organizovaniu „mysliveckého sboru“ a „zemskej milície“. Autor podrobne kritizuje rozličné návrhy na zriadenie obrany Čiech, ktoré vyplývali zo strachu vládnúcich vrstiev pred silou ľudu. K priamemu zásahu zriaďovaných obranných sborov však nedošlo, pretože francúzske vojsko ustúpilo. Autor na základe bohatého pramenného materiálu porovnáva mentálnu poddaných na niekoľkých panstvách za tejto situácie. Zisťuje, že poddaní si snažili zlepšiť svoje postavenie a nádejali sa zrušenia roboty. Celkove sa obyvateľstvo k vojenskej službe stavalo záporne. To zapríčinilo, že vrchnosť sa zo strachu neodhodlala zorganizovať všeobecnú domobranu. Poddaní, snažiaci sa o výkup robotných povinností a posilnení vo svojom sebedomí Jozefovým „Robotným patentom“, prichádzali do častých sporov s vrchnosťou. Predstavitelia tejto mali preto strach z ľudu, ktorý by v prípade organizovania všeobecnej domobrany dostal do rúk zbrane.

Aj pri ohrození roku 1800 bola situácia podobná. Pri organizovaní domobrany sa ukázala všetka slabosť Rakúska. Obyvateľstvo prijalo výzvy do vojska chladne, poddaní priamo s odporom, pretože ve-

riľi, že Francúzi im prinesú oslobodenie od robôt, pripadne i zrušenie vrchnosti. Keď sa tieto nádeje nesplnili, vzniklo ľudové hnutie, ktoré vlastne zachránilo Rakúsko-uhorskú monarchiu. Organizovanie domobrany prispelo podľa autora k prebudeniu národného sebavedomia a prebudilo v ľudových vrstvách český patriotizmus.

Ako prílohy k tejto štúdiu, ktorá prináša veľa cenných poznatkov, pripojil autor návrh najvyššieho purkrabiho Štampacha cisárovi o organizácii domobrany, návrh Štampacha Lažanskému, prílohu protokolu porady gubernia a generálneho veliteľstva (3. 9. 1800) a 2 piesne z tej doby.

J. P r a ž á k, *Privilegium Přemysla I. pro Doksany a jeho konfirmace z r. 1276. (Poznámky k dějinám doksanského klášterství ve 12. a 13. století.)* Premonštrátsky kláštor v Doksanoch dostal roku 1226 od Přemysla I. privilegium, ktoré malo zabezpečiť hospodársky stav kláštora a prispieť k znovuzískaniu jeho stratených majetkov. Listina je zaujímavá aj po diplomatickej stránke, pretože autor rozoberá názory na ňu i listinové predlohy, ktoré mala. Vyslovuje domnienku, že predlohou neboli voľné záznamy, ale súbor zápisov, vedených v kláštore o jednotlivých majetkových opatreniach.

Konfirmácia z roku 1276 sa síce od pôvodnej listiny odlišuje, ale autor považuje inzerť Přemyslovho privilegia v nej iba za falzum formálne. V spore o písára listiny sa autor prikláňa k názoru, že oba exempláre boli písané u príjemcu.

Po diplomatickom a vecnom rozbere listiny podáva autor stručný prehľad hospodárskeho vývoja doksanského kláštorstva v 12. a 13. stor., najmä na základe oboch spomínaných listín. Okrem nich používa i niekoľko iných prameňov a poukazuje najmä na dôležitosť miestnych mien pri štúdiu hospodárskych a sociálnych dejín.

Na konci štúdie umiestnil autor ako prílohu texty oboch spomínaných listín vedľa seba na porovnanie a český preklad z 9. 3. 1531.

Kolektív pracovníkov archívu mesta Bratislavy pripravil štúdiu *Bratislavské prvé máje (1890—1918) vo svetle dokumentov archívu mesta Bratislavy*. Na začiatku štúdie podávajú autori krátky prehľad začiatkov organizovaných prejavov bratislavského robotníctva, reprezentovaného najmä spolkom Vorwärts, a poukazujú na to, ako sa buržoázia snažila zneužiť 1. máj a ako sa robotnícka trieda tomu bránila. Potom v chronologickom prehľade podávajú dejiny prvomájových osláv a boja robotníctva proti buržoázii, ktorá sa tieto oslavy snažila znemožniť, pripadne zdiskreditovať. Podrobnejšie sa zaoberajú 1. májom 1905, ktorý pod dojomom ruskej revolúcie znamenal medzník v dejinách bratislavského robotníckeho hnutia. Aj keď zostrený teror najmä v čase prvej svetovej vojny znemožnil tieto oslavy, 1. máj 1918 oslávilo robotníctvo, povzbudené príkladom Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie, znovu dôstojne.

E. Č á ň o v á v štúdiu *Hospodárský stav panství Rýzmburk v XVI. a na počátku XVII. stol.* zdôrazňuje potrebu monografických štúdií z hospodárskych dejín, pretože jednotlivé panstvá tvorili uzavreté hospodárske celky. Po vymedzení rozsahu, stručnom náčrte dejín panstva a po rozbere prameňov skúma autorka hospodárstvo rýzmburského panstva. Zisťuje, že pri hospodárení majiteľov vo vlastnej réžii tvorilo obilné hospodárstvo najväčšiu časť produkcie. Významným odvetvím hospodárstva bol aj chov dobytka a oviec. Pivovary pracovali najmä pre vnútornú spotrebu panstva, tak isto bolo aj s rybami, chovanými v tamojších rybníkoch. Drevo sa predávalo aj na iné panstvá. Z drobných podnikov boli tu mlyny, píla, olejnica, tehelne. Poddaní sa venovali najmä poľnohospodárstvu. Peňažné dávky boli ob-

vyklé. Za študované obdobie vzrastá počet nemajetných. Celkove možno na tomto panstve podľa autorky sledovať snahu o produkciu pre trh a v názkoch i používanie námezdných pracovných síl.

Celkove možno povedať, že Sborník archívnych prací tým, že uverejňuje štúdie s najrozličnejšou tematikou zo všetkých období našej histórie, prispieva nielen k poučeniu archívnych pracovníkov po metodologickej stránke, ale na základe štúdia pramenného materiálu obohacuje našu historickú vedu o cenné poznatky. Nebolo by azda na škodu, keby slovenskí archivári na stránkach tohto zborníka odкрыli z bohatstva slovenských archívov viac ako doteraz. *J. Watzka*

DĚJEPIS VE ŠKOLE III, čís. 1—6. Vydáva Státní pedagogické nakladatelství v Prahe, strán 1—288.

Státné pedagogické nakladateľstvo v Prahe vydáva z poverenia Ministerstva školstva a kultúry pre potreby všeobecnovzdelávacích škôl v našej republike osobitné časopisy, v ktorých sa uverejňujú populárnovedecké metodické príspevky spolu s recenziami publikácií, ktoré môžu mať význam pre vyučovanie toho ktorého predmetu. Napokon obsahujú tieto časopisy aj drobné príspevky informačné a bibliografické. Časopisy redigujú obsirne redakčné rady, v ktorých sú zastúpení aj slovenskí pedagógovia. Pre potreby vyučovania dejepisu sa vydáva Dějepis ve škole, časopis pro dějepis, ústavu ČSR a SSSR. V redakčnej rade tohto časopisu sú za slovenských pedagógov Ondrej Stojka a dr. Karol Goláň, členovia katedry dejepisu na Vysoké škole pedagogickej v Bratislave. Časopis Dějepis ve škole vychádza už tretí školský rok, keď predtým vychádzal pod iným názvom ako časopis pre spoločenské nauky s osobitným zreteľom na dejepis a zemepis. Redakcia Dějepisu ve škole sa usiluje poskytnúť učiteľom dejepisu na všeobecnovzdelávacích školách vhodné a s osobitným

zreteľom pre časové potreby školského vyučovania upravené populárnovedecké čítanie, dopĺňujúce ich vedomosti výsledkami najnovšieho vedeckého bádania o dôležitých problémoch historiografie, ako sa odrážajú v najnovšej literatúre, ďalej metodické články, v ktorých sú rozpracované niektoré zaujímavé časti učebnej látky pre potreby školského vyučovania s úmyslom zvýšiť metodickú stránku vyučovania dejepisu a zlepšiť pracovné výsledky vyučovania. Popri vlastných dejepisných článkoch venuje sa pozornosť aj otázkam vyučovania ústavy ČSR. V recenznej časti sa uverejňujú kritické zprávy o najnovšej literatúre, pravda, so zameraním pre školskú prax. V Kronike sú potom príspevky, ktoré podávajú informácie o určitých historických faktoch, pokiaľ možno s uvedením pramenného materiálu, ktorý možno vhodne použiť pri prehľbenom a názornom vyučovaní dejepisu. Bibliografické údaje zoznamujú učiteľstvo všeobecnovzdelávacích škôl s najnovšou literatúrou a umožňujú získať o nej najstručnejší prehľad, postačujúci na to, aby sa záujemci mohli orientovať pri nákupe kníh do školských knižníc.

Pri recenzovaní prvých šiestich čísel Dějepisu ve škole treba vyčítať, že slovenských príspevkov alebo príspevkov, ktoré sa zaoberajú problematikou slovenských dejín, je pozoruhodne málo, čo iste zaviňuje predovšetkým malá pružnosť a nedostatočná agilnosť slovenských členov redakčnej rady a potom najmä to, že slovenskí autori z radov pracovníkov vysokých škôl a vedeckých pracovníkov sú dostatočne nevedomujú veľký význam časopisu, ako je Dějepis ve škole, ktorý sa dostáva do rúk stovkám ba tisícim učiteľov našich všeobecnovzdelávacích škôl. Treba preto vzniesť vážnu požiadavku na slovenských členov redakčnej rady Dějepisu ve škole, aby zorganizovali širší kruh spolupracovníkov z radov učiteľov histórie nielen na všeobecnovzdelávacích školách, ale naj-

má na vysokoškolských a akademických pracoviskách, aby častejšie prispievali do Dějepisů ve škole nielen populárno-vedeckými článkami, ale najmä metodickými príspevkami, recenziami a bibliografickými príspevkami, čím by bolo možné odstrániť materiálové nedostatky, ktorými trpia naše dejepisné učebnice vo vzťahu k slovenským dejinám, šíriť o nich známosť najmä v českých krajinách a tým prispievať k prehĺbeniu vzájomného poznania minulosti oboch našich bratských národov. Sústavné uverejňovanie anotovanej bibliografie slovenskej dejepisnej literatúry zameranej na školské potreby by iste uvítali na českých školách. V prvých šiestich číslach Dějepisů ve škole zo Slovenska sú iba dva príspevky, a to príspevok dr. Františka Bokesa *Slovenské národné hnutie v štyridsiatych rokoch 19. stor. a L. Štúr*, ktorý obsažne informuje o výsledkoch pracovnej konferencie o živote a diele L. Štúra, ktorá sa konala začiatkom decembra 1955 v Bratislave, ďalej recenzia toho istého autora o knihe A. Móda *400 rokov bojov o maďarskú nezávislosť*. Je to málo a v budúcnosti treba tento nedostatok odstrániť.

Fr. Bokes

ŠTÚROVSKÉ DOJČÍSLO SLOVENSKEJ REČI XXI, č. 3—4, 1956.

Ak sa decembrová konferencia o živote a diele Ludovíta Štúra, usporiadaná pri príležitosti stého výročia úmrtia Ludovíta Štúra, zaoberala jednotlivými zložkami jeho bohatého a rozvetveného účinkovania, teda aj účasťou na vzniku spisovnej slovenčiny (základný referát doc. dr. E. Jónu), slovenskí jazykovedci na osobitnej pracovnej konferencii usporiadanej zásluhou Ústavu slovenského jazyka Slovenskej akadémie vied sa zaoberali v dňoch 16.—17. januára 1956 za účasti pracovníkov príslušných katedier slovenských vysokých škôl iba jazykovednou a kodifikátorskou činnosťou tvorcu spisovnej slovenčiny. Jednotlivé refe-

ráty a diskusné príspevky, ktoré odzneli na tejto pracovnej konferencii, vyšli v Slovenskej reči XXI, č. 3—4, časopise Ústavu slovenského jazyka SAV. Po úvodných slovách redaktora Slovenskej reči dr. Št. Peciara, ktoré podnetne informovali o povinnosti slovenských jazykovedcov nakresliť obraz činnosti L. Štúra pri konštituovaní a formovaní spisovnej slovenčiny, analyzovať jeho všeobecné jazykovedné náhľady, ako aj náhľady na celkovú štruktúru i jednotlivé prvky slovenského jazyka, na pomer slovenčiny k ostatným slovanským jazykom, najmä k češtine, a o potrebe zhodnotiť tento úsek jeho tvorby, uverejňuje spomínané dvojčíslo Slovenskej reči najprv referáty E. Jónu o účasti L. Štúra pri utváraní spisovnej slovenčiny (str. 131—146) a V. Blanára o L. Štúrovi ako jazykovedcovi (str. 146—168), z ktorých prvý odznel na decembrovej konferencii, kým druhý referát bol pre ňu pripravený, ale pre neprítomnosť pôvodcu neprednesený. Obidva referáty sa veľmi podrobne, aj keď nie ešte s úplným vyčerpaním celej tematiky, dotkli všetkých závažných otázok. Z ďalších referátov či diskusných príspevkov zaoberá sa J. Stanislav historickými koreňmi Štúrovej spisovnej slovenčiny (str. 168—173), E. Pauliny zasa spoločenskou funkciou strednej slovenčiny pred Štúrom (str. 174—186) a uvádza na tvrdenie olomouckého jazykovedca J. Běliča, že obdobie polovice 19. stor. bolo akýmsi rázcestím, z ktorého bolo možných niekoľko východísk. Ďalej hovoril, že L. Štúr uviedol strednú slovenčinu ako spisovný jazyk práve preto, že pochopil spoločenský vývin, kým Kollár obhajoval spisovnú češtinu na Slovensku preto, že tento vývin nepochopil. Pauliny vyslovuje poľutovanie nad tým, že v *Dejinách Slovenska (Tézy)*, nevenovali ich autori dostatočnú pozornosť uplatňovaniu vývinu kultúrnej staroslovenčiny pred Štúrom medzi inteligenciou a v stredných vrstvách, ktoré boli jadrom, z ktorého či

okolo ktorého sa formovala slovenská národnosť a neskoršie aj buržoázny národ slovenský. Nadhadzuje potom potrebu skúmať vzájomné vzťahy písaného spisovného jazyka a anonymného kultúrneho jazyka stredných vrstiev. Štefan Tóbiš si všima pramene Štúrovej jazykovej a pravopisnej normy v bohato materiálove dokumentovanom diskusnom príspevku (str. 287—206), Ján Garaj za- sa vzťah L. Štúra k bernolákovcom (str. 207—218), poukazujúc na to, že Štúrovi patrí zásluha, že získal bernolákovcov pre nový spisovný jazyk a tým zjednotil všetkých Slovákov. A. Habovštiak podrobnejšie poukázal vo svojom príspevku na vzťah L. Štúra k slovenským nárečiam (str. 218—232) a vysledoval hláskoslovné a tvaroslovné javy, ktoré Štúr prevzal do svojho jazykového systému zo stredoslovenských nárečí, a to na základe ich vedeckého poznania. Štúrovou gramatickou terminológiou sa zaoberá V. Dujčíková (str. 232—237), J. Horecký publikuje svoj diskusný príspevok prednesený na konferencii Sväzu slovenských novinárov a venovaný obrazným prvkom v publicistickom štýle L. Štúra (str. 238—240), K. Habovštiaková prispela diskusným príspevkom *Vývin slovenského skloňovania podstatných mien od Štúra* (str. 241—254), P. Ondrus príspevkom *L. Štúr a jazyková kultúra* (str. 254—267), G. Horák upozorňuje na potrebu účinnejšieho zapojenia Štúrovho jazykovedného odkazu do výchovy na vysokých školách (str. 257—258) a J. Ambruš napísal niekoľko poznámok o Štúrovi jazykovedcovi, najmä vo vzťahu k predneseným prednáškam a diskusným príspevkom, ktoré odzneli na konferencii a jazykovednom diele L. Štúra, a to najmä pokiaľ ide o Štúrov vzťah k jeho učiteľovi A. Fr. Pottovi v Halle a k básnikovi Hollému. Súbor príspevkov uverejnených v 3.—4. čísle Slovenskej reči značí podstatný krok v objasnení problematiky našej spisovnej slovenčiny.

Fr. Bokes

HISTORIJSKI ZBORNİK VIII, č. 1—4, 1955.

Historijski zbornik ako orgán historickej spoločnosti Chorvátska (povjesnog društva Hrvatske) začal vychádzať roku 1948 a odvtedy vychádza pravidelne každoročne.

Nezaoberá sa len problematikou Chorvátska, ale spracúva aj otázky ostatných slovanských a iných národov.

Recenzovaný ročník chorvátskeho historického časopisu je venovaný desiatemu výročiu oslobodenia FNR Juhoslávie, z čoho vyplýva, že prevažný počet štúdií sa zaoberá otázkami národnooslobodzovacieho boja. Pozoruhodným príspevkom v časopise je štúdia *Počiatky robotníckeho hnutia v Záhrebe* (Počeci radničkog pokreta u Zagrebu, str. 1—39), autorom ktorej je mladá marxistická historička Mírjana Grossova. Autorka sa v nej zaoberá prvou fázou robotníckeho hnutia v období jeho začiatkov od rokov 1869—1875, to znamená od prvých pokusov organizovania robotníckych spolkov až do zániku prvého všerobotníckeho časopisu Radnički prijatelj. M. Grossova skúma na základe bohatého materiálu charakter robotníckeho hnutia v tomto období z hľadiska ideí sociálnodemokratickej strany a podrobne opisuje činnosť a dosiahnuté výsledky vo vtedajšom robotníckom hnutí. Pritom si však všima aj otázku postoja vládnúcich kruhov Chorvátska k robotníckemu hnutiu.

Táto štúdia vzbudí u našich historických pracovníkov iste živý záujem, pretože chorvátske robotnícke hnutie, ktoré sa vyvíjalo pod vplyvom rakúskeho, bude mať iste spoločné rysy s robotníckym hnutím v našich krajinách.

Ďalšia štúdia Boru Leontiča *Split godine 1941* (str. 41—67) je venovaná národnooslobodzovaciemu boju v Dalmátskom prímorí — v splitskej oblasti a v jej úzadi až do vrchov Dinarského pohoria. Autor tu opisuje hrdinský boj dalmátskeho ľudu proti talianskym okupantom. Dalmatínci pod vedením ile-

gálnej komunistickéj strany zvíťazili spolu s ostatnými národmi Juhoslávie v boji za slobodu demonštráciami, sabotážami, štrajkami, diverziami a najmä partizánskym bojom (v ktorom padlo 28 000 bojovníkov).

V príspevku *Rozvoj národnej moci v okrese Vrginmost 1941—1943 (Razvitak narodne vlasti u kotaru Vrginmost 1941—1943, str. 69—105)* Branko Žutić prehľbil teoretické a praktické skúmanie národných výborov ako orgánov moci nového typu v ozbrojenom boji Juhoslávie. Na základe podrobného rozboru práce národných výborov v okrese Vrginmost na Kordúne (od povstania — júl 1941 až do víťazstva bol stále slobodný) autor prichádza k nasledovným záverom: Stupeň rozvoja orgánov národnej moci v národnooslobodzovacom boji bol priamo úmerne závislý od stupňa rozvoja ozbrojeného boja. Národné výbory sú svojím charakterom výraznými orgánmi boja. Svojou aktivitou len pripravovali podmienky pre revolučné prebudovanie spoločnosti, z čoho vyplýva, že sú len dočasnými nositeľmi moci.

Teoreticky málo rozpracovanou štúdiou je príspevok Dušana Plenču *Stredodalmatinský oddiel národnooslobodzovacieho hnutia (Strednjodalmatinski NOP — odred, str. 107—122)*. Autor tu na základe vojenských zpráv líči viac-menej opisne zoskupovanie a preskupovanie partizánskych síl a ich bojové akcie v Strednej Dalmácii až do utvorenia Prvej dalmátskej národnooslobodzovacej údernej brigády 6. 9. 1942. Jej formovanie znamenalo ukončenie prvej fázy ozbrojeného boja a utvorenie podmienok pre ďalší rozvoj národnooslobodzovacieho boja v Dalmácii.

V rubrike pramenných príspevkov otlačá B. Krizman zpravu D. T. Simovića, delegáta srbského hlavného veliteľstva pri vláde Národného zhromaždenia Slovincov, Chorvátov a Srbov roku 1918. Tento dokument je uložený vo Vojensko-historickom ústave v Belehrade. Srbské

hlavné veliteľstvo vyslalo podplukovníka generálneho štábu Dušana T. Simovića do Záhrebu, aby udržiaval spojenie medzi vládou Národného zhromaždenia S. Ch. S. a Srbským hlavným veliteľstvom. Odchod do Záhrebu sa uskutočnil práve v deň, keď chorvátsky tábor na historickom zasadnutí 29. 10. 1918 vyhlásil, že ruší všetky štátoprávne styky s Rakúsko-Uhorskom.

V bohatej recenznej časti zaujme nášho čitateľa historická zpráva M. Grossovej o nových príspevkoch pre dejiny robotníckeho hnutia v juhoslovanských krajinách. Autorka po prehľade a hodnotení jednotlivých publikácií o robotníckom hnutí konštatuje, že kým v Srbsku, Slovinsku a Macedónsku s úspechom prebieha výskum a spracovanie dejín robotníckeho hnutia, zatiaľ Chorvátsko v tejto otázke zaostáva za ostatnými krajinami.

V recenznej rubrike časopisov je pre nás pozoruhodná recenzia Československého historického časopisu 1955, č. 1, 2 (Jaroslav Šidak). Autor pri kritickom hodnotení našej historickej vedy prichádza k mnohým správnym záverom a ukazuje, že sa československá historiografia zaoberá prevažne problematikou najnovších dejín.

Poznámková časť recenzovaného časopisu informuje čitateľa nielen o nových prácach z oblasti dejín národov FNRJ a všeobecných dejín, ale aj o zahraničných historických dielach.

Pozornosť čitateľov si zasluhuje zpráva o vydávaní dokumentov k národnooslobodzovaciemu boju. Do novembra 1954 vydal Vojnoistorijski institut JNA 7 čísel V. zväzku Zbornika. Tieto dokumenty predstavujú najbohatšie a najhodnotnejšie pramene pre skúmanie národnooslobodzovacieho boja v Chorvátsku. Prvé dva zväzky sa vzťahujú na rok 1941. Ostatných päť na rok 1942 (do novembra). Dokumenty z rokov 1943—1945 majú byť uverejnené približne v 24 zväzkoch.

A. Kociská